

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
ІМЕНІ ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»

«ПСИХОЛОГІЯ ТА МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ
ФАХОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН У ВИЩІЙ ШКОЛІ»

Комплекс навчально-методичного забезпечення

для підготовки магістрів усіх спеціальностей

Денна форма навчання

Рекомендовано Вченою радою ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

Психологія та методика викладання фахових навчальних дисциплін у вищій школі :
Комплекс навчально-методичного забезпечення для підготовки магістрів усіх
спеціальностей / Укл.: О.В.Винославська, – К. : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2016. – 73 с.

Навчальне видання

ПСИХОЛОГІЯ ТА МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ
ФАХОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН У ВИЩІЙ ШКОЛІ
Комплекс навчально-методичного забезпечення
для підготовки магістрів усіх спеціальностей

Денна форма навчання

Укладач: Винославська Олена Василівна, кандидат психологічних наук, професор

Відповідальний
редактор: Воляннюк Наталія Юріївна, доктор психологічних наук, професор

Рецензент: Хитровська Юлія Валентинівна, доктор історичних наук, доцент

Анотація навчальної дисципліни
«Психологія та методика викладання фахових навчальних дисциплін
у вищій школі»

Предмет навчальної дисципліни: психологічні та дидактичні особливості застосування у вищій школі новітніх методів і технологій навчання студентів фаховим дисциплінам.

Мета навчальної дисципліни – навчити студентів використовувати психолого-педагогічні та фундаментальні знання для розв'язання практичних задач викладання фахових дисциплін у вищих навчальних закладах; системно підходити до організації навчання фахових дисциплін та контролю знань студентів; враховувати психологічні особливості ученнево-пізнавальної діяльності та застосовувати методи її активізації; здійснювати педагогічне спілкування, дотримуючись загальноприйнятих норм поведінки і моралі у професійних відносинах.

Аннотация учебной дисциплины
«Психология и методика преподавания профессиональных учебных
дисциплин в высшей школе»

Предмет учебной дисциплины: психологические и дидактические особенности применения в высшей школе новейших методов и технологий обучения студентов профессиональным дисциплинам.

Цель учебной дисциплины – научить студентов использовать психолого-педагогические и фундаментальные знания для решения практических задач преподавания профессиональных дисциплин в высших учебных заведениях; системно подходить к организации обучения профессиональным дисциплинам и контролю знаний студентов; учитывать психологические особенности учебно-познавательной деятельности и применять методы ее активизации; осуществлять педагогическое общение, следуя общепринятым нормам поведения и морали в профессиональных отношениях.

Annotation of the subject matter
«Psychology and Technique of Teaching the Professional
Disciplines in the Higher School»

The subject of «Psychology and Technique of Teaching the Professional Disciplines in the Higher School» is psychological and didactic features of implementing of the newest technologies of teaching of students the professional disciplines in the higher school.

The goal of discipline is to teach students to use psychological-pedagogical and fundamental knowledge for decision of practical problems of teaching the professional subject matter in higher school; to use the systematic approach to organisation of training in professional subject matter, and to the control of students' knowledge; to consider psychological features of learning and to apply methods of its activization; to carry out pedagogical dialogue on the basis of the standard norms of behaviour and morals in professional relations.

З М І С Т

I.	Загальні відомості.....	4
II.	Розподіл навчального часу.....	5
III.	Мета і завдання навчальної дисципліни.....	5
IV.	Зміст навчального матеріалу.....	7
1.	Розподіл навчального часу за темами.....	7
2.	Лекційні заняття.....	12
3.	Семінарські заняття.....	63
4.	Самостійна робота студента.....	65
5.	Індивідуальні завдання	65
V.	Контрольні роботи.....	65
VI.	Методичні вказівки.....	65
VII.	Рекомендована література.....	66
Додаток 1.	Рейтингова система оцінювання.....	69
Додаток 2.	Перелік питань до заліку	72

I. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

Навчальна дисципліна «Психологія та методика викладання фахових навчальних дисциплін у вищій школі» відноситься: до циклу дисциплін професійно-практичної підготовки і має статус нормативної.

Предмет навчальної дисципліни: психологічні та дидактичні особливості застосування у вищій школі новітніх методів, технологій і форм навчання студентів фаховим дисциплінам.

Міждисциплінарні зв'язки. Вивченню дисципліни «Психологія та методика викладання фахових навчальних дисциплін у вищій школі» передують дисципліни «Психологія» («Соціальна психологія»), «Педагогіка вищої школи» (за наявності).

Завдяки засвоєнню змісту навчальної дисципліни студенти матимуть можливість: використовувати психолого-педагогічні та фундаментальні знання для розв'язання практичних задач викладання фахових дисциплін у вищих навчальних закладах; прогнозувати напрямок розвитку викладання фахових дисциплін стосовно до вимог розвитку сучасного суспільства та промислового виробництва; модифікувати методики викладання фахових дисциплін у вищих навчальних закладах відповідно до сучасних вимог суспільства; системно підходити до організації навчання фахових дисциплін та контролю знань студентів у вищій школі; враховувати психологічні особливості ученнево-пізнавальної діяльності та застосовувати методи її активізації; здійснювати педагогічне спілкування, дотримуючись загальноприйнятих норм поведінки і моралі у професійних відносинах.

Навчальна дисципліна «Психологія та методика викладання фахових навчальних дисциплін у вищій школі» вивчається протягом одного семестру, в загальному обсязі 60 годин: аудиторної роботи – 36 години, з яких лекції –

30 годин, семінарські заняття – 6 годин; самостійна робота – 24 години. Розподіл навчального часу за темами наведено у тематичному плані.

Методичні рекомендації містять плани лекційних та семінарських занять, що дає можливість студентам ознайомитися зі змістом навчального матеріалу, який опрацьовувався на відповідних заняттях.

На консультаціях згідно зі встановленим графіком опрацьовується складний для засвоєння навчальний матеріал.

Навчальний матеріал занять, на яких студенти були відсутніми, вивчається ними самостійно; контроль засвоєння матеріалу при цьому здійснюється у формі співбесіди в час, призначений для проведення консультації, та в порядку, визначеному положенням про РСО.

Методика оцінювання рівня засвоєння матеріалу навчальної дисципліни передбачає використання рейтингової системи оцінювання. Шкала оцінювання – університетська. Формою семестрового контролю є залік.

II. РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНОГО ЧАСУ

Розподіл навчальних годин навчальної дисципліни виконано відповідно до робочого навчального плану.

Форма навчання	Всього	Розподіл навчального часу за видами занять				Семестрова атестація
	Кредитів	Годин	Лекції	Семінарські заняття	СР	
Денна	2	60	30	6	24	Залік

III. МЕТА І ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

3.1. Метою навчальної дисципліни є формування у студентів здатності:

–використовувати психолого-педагогічні та фундаментальні знання для розв'язання практичних задач викладання фахових дисциплін у вищих навчальних закладах;

–прогнозувати напрямок розвитку викладання фахових дисциплін стосовно до вимог розвитку сучасного суспільства та промислового виробництва;

–модифікувати методики викладання фахових дисциплін у вищих навчальних закладах відповідно до сучасних вимог суспільства;

–системно підходити до організації навчання фахових дисциплін та контролю знань студентів у вищій школі;

–враховувати психологічні особливості ученнево-пізнавальної діяльності та застосовувати методи її активізації;

–здійснювати педагогічне спілкування, дотримуючись загальноприйнятих норм поведінки і моралі у професійних відносинах.

3.2.Основні завдання навчальної дисципліни

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти після засвоєння навчальної дисципліни мають продемонструвати такі результати навчання:

знання:

- методичних особливостей формування обсягу навчальної інформації з фахових дисциплін для вивчення у вищих навчальних закладах;
- психолого-педагогічних особливостей засвоєння навчальної інформації та обміну навчальною інформацією між викладачем і студентами;
- методики оцінювання якості засвоєння навчальної інформації студентами;
- головних напрямів перспективного розвитку викладання фахових дисциплін у вищих навчальних закладах.

уміння:

- враховувати психологічні особливості ученнєвої та професійно-педагогічної діяльності учасників освітнього процесу у вищій школі;
- створювати продуктивні технології навчання фахових дисциплін у вищих навчальних закладах з урахуванням вимог розвитку сучасного суспільства та промислового виробництва;
- розробляти дидактичні матеріали для викладання і контролю знань студентів з фахових дисциплін;
- навчити студентів прогнозувати кінцеві результати вивчення фахових дисциплін у вищих навчальних закладах;
- оптимізувати свій робочий час для здійснення професійно-педагогічної та наукової діяльності;

мати уявлення про:

- проведення різних видів занять з фахових дисциплін;
- організацію контрольних заходів щодо перевірки якості засвоєння фахових дисциплін студентами вищих навчальних закладів;
- розробку дидактичних матеріалів з фахових дисциплін;
- проведення навчальних занять із застосуванням інтерактивних методів та засобів навчання;
- оптимізацію використання свого робочого часу.

IV. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Розподіл навчального часу за темами

Назва розділів, тем	Кількість годин			
	Всього	У тому числі		
		Лекції	Практичні заняття	СРС
Змістовий модуль 1. ОСНОВИ ПСИХОЛОГІЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ				
Тема 1.1. Вступ. Психологічні особливості навчально-пізнавальної діяльності	6	4	-	2
Тема 1.2. Психологія студентського віку	3	2	-	1
Тема 1.3. Психологія педагогічної взаємодії викладача зі студентами	5	2	2	1
Змістовий модуль 2. ОСНОВИ ДИДАКТИКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ				
Тема 2.1. Нормативні документи щодо розроблення змісту освіти і навчання	3	2	-	1
Тема 2.2. Методи навчання фахових дисциплін	3	2	-	1
Тема 2.3. Активізація ученнєво-пізнавальної діяльності студентів	3	2	-	1
Тема 2.4. Форми організації освітнього процесу. Види навчальних занять	9	6	2	1
Тема 2.5. Курсове і дипломне проектування	1,5	1	-	0,5
Тема 2.6. Практика	1,5	1	-	0,5
Тема 2.7. Самостійна робота студентів	3	2	-	1
Тема 2.8. Контроль й оцінювання результатів вивчення фахових навчальних дисциплін у вищій школі	5	2	2	1
Тема 2.9. Дидактичні засоби і навчальна техніка	6	4	-	2
Тема 2.10. Система наукової організації праці викладача фахових дисциплін	5	-	-	5
Залік	6	-	-	6
Усього за семестр	60	30	6	24

1. Розподіл навчального матеріалу за темами

Змістовий модуль 1. ОСНОВИ ПСИХОЛОГІЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Тема 1.1. Вступ. Психологічні особливості навчально-пізнавальної діяльності

Предмет, цілі і завдання навчальної дисципліни «Психологія та методика викладання фахових дисциплін у вищій школі», її місце в системі навчальних дисциплін професійно-практичної підготовки магістрів. Поняття про предмет, об'єкт та завдання психології вищої школи.

Психологічні особливості навчально-пізнавальної діяльності.

Загальне поняття про наuczіння. Сенсомоторний та когнітивний рівні наuczіння. Стихийне та організоване наuczіння. Поняття про навчання. Оптимізація відносин "педагог-студент". Учіння як діяльність. Поняття про інтеріоризацію. Мотивація ученнєвої діяльності. Структура навчання. Види ученнєвих і навчальних дій.

Психологічні фактори впливу на процес навчання. Сприймання та навчання. Фактори заучування. Увага та установка на учіння як зовнішні вияви спрямованості психічної і практичної діяльності студента на результати, цілі або процес учіння. Головні якості навчального матеріалу, що впливають на його завчання.

Причини невдач в учінні: соціально-економічні, біопсихічні, дидактичні. Засоби запобігання невдач в учінні з дидактичних причин: педагогічна профілактика; педагогічна діагностика; педагогічна терапія.

Тема 1.2. Психологія студентського віку

Поняття про групу. Особистість і група.

Студентство як соціальна група. Біогенетичний, соціогенетичний та психологічний підходи до пояснення особливостей юнацького віку. Особливості психічного розвитку в юнацькому віці.

Характерні особливості другого періоду юності (17-23 роки) : підвищена соціальна активність особистості, самостійність в організації свого часу, суперечність самооцінки, максималізм і категоричність в оцінках. Причини випадків негативного ставлення до думок дорослих і виникнення конфліктних ситуацій.

Основні протиріччя, що мають місце у розвитку студентської молоді.

Проблеми адаптації студентів до учіння у ВНЗ.

Врахування викладачем особливостей індивідуального розвитку студентів при плануванні навчально-виховної роботи.

Тема 1.3. Психологія педагогічної взаємодії викладача зі студентами

Співвідношення понять «взаємодія», «спілкування», «комунікація».

Комунікативна, інтерактивна і перцептивна сторони спілкування. Співвідношення між вербальними і невербальними засобами в процесі спілкування.

Спілкування із студентами в системі професійних цінностей викладача вищої школи. Обсяг, інтенсивність і зміст спілкування викладача із студентами. Емоційно-творчий аспект педагогічного спілкування. Моральнісний аспект педагогічного спілкування. Поняття про педагогічний такт. Різноманітність форм такту залежно від змісту спілкування та індивідуальних особливостей учасників спілкування.

Комунікативні бар'єри, що заважають ефективному педагогічному спілкуванню. Об'єктивні та суб'єктивні чинники виникнення комунікативних бар'єрів. Умови подолання комунікативних бар'єрів.

Типи конфліктів та причини їх виникнення. Структура і динаміка конфліктів. Запобігання конфліктам та їх подолання. Функції конфліктів. Запобігання конфліктам у вищих навчальних закладах та особливості їх подолання.

Змістовий модуль 2. ОСНОВИ ДИДАКТИКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Тема 2.1. Нормативні документи щодо розроблення змісту освіти і навчання

Зміст фахової освіти як найважливіша складова освітньої політики держави. Рівні формування змісту освіти: загальне теоретичне уявлення; навчальна дисципліна; навчальний матеріал. Компетентнісний підхід до формування змісту освіти. Двоїстість представленості змісту освіти в діяльності викладача і діяльності студента.

Закон України «Про вищу освіту». Нормативні документи щодо розроблення змісту освіти і навчання. Національна рамка кваліфікацій. Професійний стандарт. Стандарт вищої освіти.

Освітня (освітньо-професійна, освітньо-наукова) програма. Навчальний план. Програми навчальних дисциплін як основна форма фіксації змісту навчального дисципліни. Необхідність врахування міждисциплінарних зв'язків при їх розробці.

Робочий навчальний план. Робочі програми кредитних модулів.

Проблема запровадження новітніх методів навчання в сучасному технічному університеті.

Тема 2.2. Методи навчання фахових дисциплін

Співвідношення понять «технологія», «методика», «метод» у сучасній педагогіці.

Дидактичні визначення методу навчання. Специфіка методів навчання фахових дисциплін у вищій школі. Система словесних методів навчання: опис, пояснення, розповідь, лекція, бесіда, семінар.

Система словесно-наочних методів навчання фахових дисциплін. Демонстраційний дослід. Місце та значення демонстраційного дослідження. Вимоги до демонстраційного дослідження. Методика демонстрування дослідів. Методика використання засобів наочності та екранних посібників з фахових дисциплін.

Система словесно-наочно-практичних методів навчання фахових дисциплін. Самостійна робота як шлях реалізації словесно-наглядно-практичних методів навчання.

Методика використання в навчанні розрахункових задач з фаху. Методика відбору задач для практичних занять у вищій школі. Методика розв'язання експериментальних задач.

Напрямки удосконалення методів навчання фахових дисциплін.

Тема 2.3. Активізація ученнево-пізнавальної діяльності студентів

Активізація ученневої діяльності студентів як проблема і завдання педагогіки ВШ. Активізація механізму сприймання.

Емоційність як шлях активізації сприймання. Прийоми формування позитивних емоцій у процесі навчальних занять.

Наочність та її роль в активізації сприймання. Стимули активізації пізнавальної діяльності студентів.

Поняття інтенсифікації навчання. Психологічні особливості індивідуальної та групової форм навчальної роботи. Групові форми навчальної роботи як фактор інтенсифікації навчання. Виховна роль активізації ученневої діяльності студентів у процесі навчання.

Поняття про проблемне навчання.

Проблеми впровадження модульного навчання в освітній процес закладів вищої освіти.

Тема 2.4. Форми організації освітнього процесу. Види навчальних занять

Денна (очна) форма навчання. Заочна (дистанційна) форма навчання. Екстернат.

Групові та індивідуальні форми організації навчальної роботи із студентами.

Лекція, семінарські та практичні заняття як головні організаційні форми при вивченні фахових дисциплін у вищій школі.

Типи лекцій. Вимоги до лекцій з фахових дисциплін. Структура та побудова лекцій різного типу. Поняття про домінуючу дидактичну мету лекції. Економія часу на заняттях по фахових дисциплін у вищій школі.

Практичні заняття у вищій школі: мета, основні завдання. Тренування у розв'язанні теоретичних завдань як головне призначення практичних занять. Різновиди практичних занять. Специфіка проведення практичних занять у технічному ВНЗ. Структура практичного заняття: нормативна та варіативна частини. Психологічні умови ефективної педагогічної взаємодії викладача з студентами та студентів між собою на практичному занятті.

Лабораторні роботи, мета та основні завдання їх проведення. Структура лабораторної роботи. Фронтальний, циклічний та індивідуальний графіки організації лабораторних робіт. Особливості лабораторних робіт в залежності від конкретних навчальних дисциплін. Лабораторна робота як групова форма ученнево-пізнавальної діяльності студентів. Психологічні умови організації

продуктивної ученнєво-пізнавальної діяльності студентів у процесі лабораторної роботи.

Комп'ютерний практикум. Мета, технічне, методичне та організаційне забезпечення. Зміст навчальних занять.

Поняття про ділові навчальні ігри. Принципи організації ділових ігор. Індивідуальні навчальні заняття. Консультації.

Тема 2.5. Курсове і дипломне проектування

Місце курсових та дипломних робіт, навчальної та виробничої практики в системі видів навчання фахових дисциплін у технічному університеті. Проектування як творча діяльність студентів технічного ВНЗ, що завершує вивчення цілого ряду спеціальних дисциплін. Головна мета курсового проектування в технічному університеті. Курсові проекти за завданням підприємств та організацій. Вимоги до оформлення курсового проекту.

Головна мета підготовки дипломного проекту (магістерської дисертації). Взаємозв'язок дипломного проектування та переддипломної (науково-дослідної) практики. Ступінь складності проблем, що виносяться на дипломне проектування. Педагогічні вимоги до структури та оформлення дипломного проекту (магістерської дисертації). Етапи дипломного проектування. Підготовка до захисту.

Тема 2.6. Практика

Практика як спеціальна форма освітнього процесу. Різновиди практики: навчальна, виробнича, технологічна, експлуатаційна, конструкторська, педагогічна, економічна, науково-дослідна, переддипломна тощо. Їхні цілі, завдання, місце у структурі навчального плану підготовки фахівця. Проблема адаптації студентів до умов виробництва в процесі навчальної практики.

Робота кафедри з підготовки студентів до проходження практики. Планування та організація діяльності студентів в процесі практики. Форми індивідуальних завдань студентів. Організаційні форми аналізу результатів та підведення підсумків практики, яку пройшли студенти.

Тема 2.7. Самостійна робота студентів

Самостійна робота студентів (СРС), її сутність і значення. Цілі СРС та основні принципи її організації.

Психолого-педагогічні особливості СРС порівняно з іншими видами навчальної роботи у вищій школі. Типи самостійних робіт.

Структура та послідовність дій викладача та студента в процесі організації та реалізації самостійної роботи студентів. Різновиди СРС та педагогічне управління ними. Організаційне, методичне та матеріально-технічне забезпечення СРС. Труднощі в організації СРС. Методи та засоби активізації СРС. Стимули та мотивація. Рівні, цілі та форми контролю СРС.

Особливості організації самостійної роботи студентів при заочному і дистанційному навчанні. Організація самостійної роботи студентів екстернату.

Тема 2.8. Контроль й оцінювання результатів вивчення фахових навчальних дисциплін у вищій школі

Мета, задачі та значення контролю результатів навчання фахових дисциплін. Система змісту контролю результатів навчання. Взаємозв'язок контролю і цілей навчання.

Функції контролю знань студентів: навчальна, діагностична, вимірвальна та оцінювальна, виховна, розвивальна, мотиваційно-стимулююча.

Система понять: контроль, перевірка, оцінювання, відмітка, облік. Співвідношення між ними.

Принципи організації контролю: принцип індивідуального характеру перевірки та оцінювання знань студентів; принцип систематичності перевірки та оцінювання знань; принцип тематичності; принцип диференційованого оцінювання успішності студентів; принцип єдності вимог викладачів до студентів; принцип об'єктивності. Види перевірки ученнєвої роботи студентів. Проміжний контроль, його цілі та завдання. Види проміжного контролю: а) вхідний; б) поточний; в) рубіжний (модульний, тематичний, календарний); г) контроль збереження знань. Підсумковий контроль. Заліки. Екзамени. Захист курсових робіт та проектів. Випускні екзамени. Захист дипломних проектів магістерських дисертацій.

Методи і форми організації контролю, шляхи їх вдосконалення. Метод спостереження. Метод усної перевірки. Метод письмових робіт. Метод практичних робіт. Метод тестів. Модульно-рейтингові системи оцінювання якості навчання.

Форми організації перевірки знань студентів: а) індивідуальна перевірка; б) фронтальна перевірка; в) самоконтроль.

Основні критерії перевірки знань студентів та їхня характеристика. Норми оцінювання, як стандартизовані вимоги, якими має керуватися викладач, оцінюючи знання студента. Співвідношення понять “норма оцінювання” та “відмітка”.

Загальне поняття про стандартизований контроль знань студентів. Методичні особливості підготовки завдань для стандартизованого контролю.

Тема 2.9. Дидактичні засоби і навчальна техніка

Поняття дидактичних засобів.

Функції дидактичних засобів: пізнавальна, формуюча, навчальна.

Характер завдань, для розв'язання яких доцільно застосовувати дидактичні засоби.

Типи класифікацій дидактичних засобів.

Поняття навчальної техніки. Співвідношення понять “дидактичні матеріали” та “технічні засоби навчання”. Методичні рекомендації щодо розробки дидактичних матеріалів для технічних засобів навчання.

Поняття про інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) як результат сполучення засобів комп’ютерної техніки, засобів зв’язку, засобів зберігання та відображення інформації. Тісний зв’язок ІКТ з комп’ютерним навчанням. Політика в галузі освіти і комп’ютеризовані технології. Основні напрями застосування комп’ютеризованих технологій у вищій освіті. Модернізація системи управління ВЗО. Використання у різноманітних навчальних курсах. Дистанційна освіта.

Інформаційні технології в інтелектуальній діяльності. Локальні мережі. Експертні системи.

Тема 2.10. Система наукової організації праці викладача фахових дисциплін

Планування та організація особистої діяльності викладача фахових дисциплін. Етапи підготовки викладача до освітнього процесу – річне планування тем лекцій та практичних занять. Самоосвіта та робота із засвоєння передового педагогічного досвіду. Науково-методична робота викладача фахових дисциплін.

Основи техніки саморегуляції в професійній діяльності педагога.

2. Лекційні заняття

Тема 1.1. Вступ. Психологічні особливості навчально-пізнавальної діяльності

Лекція 1. Вступ. Психологічні особливості навчально-пізнавальної діяльності.

2 год.

Перелік основних питань:

1. Поняття про предмет, об’єкт та завдання психології вищої школи.
2. Психологічні особливості навчально-пізнавальної діяльності.
3. Загальне поняття про навчіння.

Завдання на самостійну роботу:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Визначте предмет, об’єкт та завдання психології вищої школи.
2. Розкрийте особливості сенсомоторного та когнітивного рівнів навчіння.
3. Охарактеризуйте види учнівських і навчальних дій.

Література: Базова: 6; 10-12. Допоміжна: 6.

Конспект лекції

Загальне поняття про навчіння. Всі основні зміни поведінки та діяльності людини в процесі розвитку є фактами *навчіння* – стійкої доцільної зміни діяльності, що виникає завдяки попередній діяльності і не спричинене безпосередньо природженими фізіологічними реакціями організму.

Процес оволодіння людиною поняттями та розумовими діями з ними вимагає навчіння його мисленню. Кінцева мета всієї розумової (або

інтелектуальної) діяльності людини складається в успішному розв'язанні різноманітних практичних завдань. Для цього ідеальні рішення, що отримані в діях з уявленнями і поняттями, необхідно реалізувати в практичних діях з конкретними предметами, в реальних завданнях. Тобто, повноцінне інтелектуальне навчіння має доповнюватися навчінням вмінням.

Навчіння людини являє собою складний багатоступеневий процес, що протікає на різних рівнях. Так, один рівень включає сенсорне і моторне навчіння. При сенсорному навчінні формуються розрізнення образів сприймання, а також процеси впізнавання. При моторному навчінні відбувається вибір та об'єднання у відповідні програми, їх диференціація, генералізація і систематизація. Їхнім синтезом є сенсомоторне навчіння, яке забезпечує формування рухових програм під контролем образів сприймання й уяви. Результатом цих видів навчіння є сенсорні, моторні й сенсомоторні уміння і навички. На когнітивному рівні навчіння у людини формуються процеси виявлення, аналізу, відбору, узагальнення та закріплення істотних властивостей і зв'язків предметів діяльності, а також доцільні дії з використання цих властивостей і зв'язків. Названі рівні й види навчіння виділені певною мірою штучно. У реальному процесі навчіння людини вони тісно переплетені і взаємопов'язані. Кожний з них має певні особливості. Крім того, ці рівні виступають і як генетичні шаблі навчіння. Проте, попередні рівні не зникають і не втрачають свого значення, вони перебудовуються, підкоряються навчінню наступного рівня і починають входити до його структури.

Навчіння може бути стихійним, виникати в спілкуванні й взаємодії людини з іншими людьми й оточуючим світом. Але поряд з таким стихійним засвоєнням знань і вмінь навчіння в багатьох випадках здійснюється в спеціально організованих умовах як цілеспрямований процес. Таку цілеспрямовану організацію називають *навчанням*. Найбільш розповсюдженою формою навчання є шкільне й університетське.

Поняття про навчання. Звичайне навчання характеризують так: це передача людині певних знань, умінь і навичок. Але знання, уміння й навички не фізичні предмети, які можна "перекладати" з голови в голову, а форми і результати певних процесів у психіці людини, які можуть виникати в голові людини тільки в результаті її власної діяльності. Якщо відсутня її зустрічна активність, то ніяких знань, умінь і навичок у неї не з'явиться.

Для оптимізації відносин "викладач-студент" необхідними є активність і взаємодія обох учасників процесу. Впливи викладача стимулюють активність студента, а досягаючи при цьому певної, заздалегідь поставленої мети, й керують цією активністю. Тому навчання можна охарактеризувати як процес активної взаємодії між викладачем і студентом, у результаті якого в студента формуються певні знання, уміння й навички.

Навчання як діяльність. Навчання – специфічно людська діяльність, яка стає можливою лише на тім шаблі розвитку психіки людини, коли вона

здатна регулювати свої дії свідомою метою. Будь-яка діяльність – це сукупність деяких фізичних дій, практичних або мовленнєвих. Отже, і навчання відбувається шляхом виконання людиною різних дій, рухів, письма, мовлення і т.д.

Дослідження показали, що крім практичної діяльності людина здатна здійснювати також особливу гностичну (від грецького "гносис" знання) діяльність. Мета її – пізнання навколишнього світу. Гностична діяльність, як і практична, може бути предметною і зовнішньою (наприклад, збирання і розбирання, зважування, вимірювання, взаємне переміщення предметів для вивчення їхніх властивостей). Це може бути також перцептивна (розглядання, слухання, спостереження) або ж символічна (зображення, позначення, висловлення) діяльність. На відміну від практичної, гностична діяльність може бути внутрішньою або, принаймні, не спостережуваною. Зокрема, сприймання часто відбувається за допомогою зовнішньо не спостережуваних перцептивних дій, що забезпечують формування образу предметів. Процеси запам'ятовування реалізуються шляхом мнімічних дій.

Роботи багатьох психологів (Л.С. Виготського, П.Я. Гальперіна, Ж. Піаже та ін.) показали, що внутрішня діяльність виникає із зовнішньої в процесі *інтеріоризації*, завдяки якій предметні дії відбиваються у свідомості та мисленні людини.

Зовнішня гностична діяльність є обов'язковою для навчання, коли у свідомості людини ще не сформовані образи, поняття про предмет та відповідні їм дії. Якщо ж образи, поняття і дії, необхідні для засвоєння нових знань або вмінь, у студентів вже є, то для навчання достатньо внутрішньої гностичної діяльності.

Мотивація навчальної ситуації. Будь-яка діяльність спричиняється певними мотивами і протікає за певних умов. Для виникнення навчання у навчальній ситуації повинні бути мотиви, що рухають індивіда до гностичної мети. Такі мотиви можуть бути зовнішніми та внутрішніми. До внутрішніх мотивів відносять такі, які спонукують людину до навчання як своєї мети. Прикладом можуть стати інтерес до самих знань, допитливість, прагнення підвищити культурний рівень. Та чи інша річ, події, ситуації або дії стають мотивами діяльності, якщо вони пов'язуються із джерелами певної активності людини. Ці джерела можуть бути розподілені на три основні категорії. 1. *Внутрішні джерела* – визначаються потребами людини, серед яких особливе значення для стимуляції навчання має потреба в активності та інформації. 2. *Зовнішні джерела* – визначаються суспільними умовами життєдіяльності людини, до них відносять: вимоги, очікування, можливості. *Вимоги* пропонують людині певні види і форми діяльності та поведінки. *Очікування* характеризують відношення суспільства до людини, пов'язане із припущенням про те, які риси поведінки і форми діяльності воно вважає нормальними для даного індивіда. На відміну від вимог, очікування створюють загальну атмосферу, здійснення діяльності, що часом стимулює сильніше, чим наказ. *Можливості* – це ті об'єктивні умови певної діяльності,

які є в оточенні людини. 3. *Особисті джерела* – визначаються інтересами, прагненнями, установками, переконаннями та світоглядом людини, його представленням про себе, його відношенням до суспільства. Ці джерела активності називають цінностями. Ними можуть бути самовдосконалення, задоволення певних потреб, життєві ідеали та зразки.

Структура навчання, види навчальних та учнівських дій. Навчання складається з певних дій, що залежать від положення, яке займає учень в полі педагогічних впливів, тобто від того, яку функцію він виконує в педагогічній ситуації (дивись табл. 1).

Таблиця 1

Структура навчання. Види навчальних і учнівських дій

Позиція студента в педагогічній ситуації	Ставлення викладача до студента	Навчальні дії викладача	Учнівські дії студента	Концепція навчання	Методи навчання
Пасивне сприймання і засвоєння інформації, що надходить зовні	Як до об'єкта формуючих впливів педагога	Подання готової інформації та вимог до певних учнівських дій	Наслідкування, дослівне або змістове відтворення, вправи за готовими зразками	Навчання як викладання	Повідомлення, роз'яснення, демонстрація
Активний самостійний пошук, знаходження і застосування інформації	Як до суб'єкта, що формується під впливом власних інтересів і цілей	–	Пошук і вибір інформації і дій, що відповідають інтересам і цінностям	Навчання як стимуляція	Пробудження інтересу, подиву, цікавості
Організований зовні спрямований пошук, знаходження і використання інформації	Як до об'єкта і як до суб'єкта водночас	Спрямування пізнавальної активності студента	Вибір завдань, пошук інформації, розсуд і осмислення, творча діяльність	Навчання як керівництво	Постановка проблем і завдань, дискусії, обговорення, спільне планування

Тема 1.1. Вступ. Психологічні особливості навчально-пізнавальної діяльності

Лекція 2. Психологічні фактори впливу на процес навчання. Причини невдач в учінні. 2 год.

Перелік основних питань:

1. Психологічні фактори впливу на процес навчання.
2. Головні якості навчального матеріалу, що впливають на його завчання.
3. Причини невдач в учінні.
4. Засоби запобігання невдач в учінні з дидактичних причин

Завдання на самостійну роботу:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Визначте психологічні фактори впливу на процес навчання.

2. Проаналізуйте причини невдач в учінні.
3. Дайте характеристику засобів запобігання невдач в учінні з дидактичних причин.

Література: Базова: 6; 10; 11. Допоміжна: 6.

Конспект лекції

Сприймання та навчання. Для успішного здійснення навчання викладач має уявляти основні характеристики студента – його здатність сприймати матеріал, запам'ятовувати, переробляти, використати його при рішенні різних завдань і багато чого іншого.

Якщо викладач хоче вплинути на пізнавальну діяльність студента (а саме це й являє собою навчання), він звертається, перш за все, до його органів чуття. Тут важливі всі органи чуття, але зір та слух особливо, оскільки за допомогою цих відчуттів людина одержує більшу частину інформації.

Необхідною, хоча й недостатньою умовою того, щоб інформація була сприйнята, є прихід до органів почуттів досить інтенсивних, чітких неперекручених сигналів, що відповідають їхнім характеристикам, особливостям сприймання. Окрім того, викладачу необхідно враховувати питання про конкретну кількість наочного матеріалу на одну лекцію, кожного разу його доцільно вирішувати відповідно до психолого-педагогічної задачі, що стоїть перед лекцією.

Ефективність впізнавання наочного матеріалу залежить від ймовірності, з якою студент очікує появи саме цього зображення, а також від значущості останнього в даних умовах. Сигнал упізнається тим точніше, чим більш вірогідним є прогноз його виникнення і чим більша його значущість. Отже, демонструючи в аудиторії те чи інше зображення, викладач повинен враховувати, чим являється воно для даної аудиторії – очікуваним з високою вірогідністю чи неочікуваним, суттєвим чи малозначущим.

Фактори заучування. Універсальний компонент будь-якого учіння – заучування: сукупність дій студента, направлених на оволодіння ним навчальним матеріалом (не слід змішувати з «зубрінням», яке, як правило, є результатом неспроможності студента, що не може організувати продуктивне заучування).

Головну умову заучування можна сформулювати так: те, про що необхідно дізнатися і засвоїти, повинно бути виділене людиною з інших сторін зовнішнього і внутрішнього світу, які нею сприймаються. В аудиторії на студента одночасно впливають: а) мова викладача, його вказівки і вимоги; б) потік сторонніх „шумів”; в) спогади, переживання і роздуми студента, що спливають у свідомості. Зрозуміло що студент має зосередитися на сприйманні навчальної інформації. Але відповідні предмети, події чи властивості можуть викликати активність свідомості, яка виявляється в *увазі* студента, тільки тоді, коли вони пов'язані з внутрішніми джерелами його діяльності: потребою в інформації, життєвими потребами, суспільними інтересами. Прояви особистості у відборі, переробці і використанні певної

інформації в психології називають *установками*. В дослідженнях було показано, що установка, тобто готовність студента до прояву ученнєвої активності, визначає строки, міцність і характер запам'ятовування. Отже, *увага і установка на учіння є зовнішніми виявами спрямованості психічної і практичної діяльності студента на результати, цілі чи процес учіння*. Але результати учіння визначаються не тільки суб'єктивними факторами (відношенням до предмету), але й об'єктивними (властивостями самого матеріалу, що заучується). Найбільш на заучування навчального матеріалу впливають наступні його властивості.

Першою такою властивістю виступає *зміст навчального матеріалу*. Предметом заучування можуть бути фактичні відомості, поняття, уміння чи навички. Від того, який тип матеріалу являється предметом заучування, у вирішальній мірі залежить характер і методи навчання.

Друга властивість навчального матеріалу – його *форма*. Вона може бути предметною, образною, мовною і символічною. Кожна з цих форм навчального матеріалу являє собою деяку мову, яка служить для передачі відповідних відомостей. Ефективність вибраної мови залежить від двох факторів: 1) від того, чи відповідає вона характеру матеріалу, який заучується, 2) наскільки учні володіють даною мовою і наскільки вона відповідає їх мисленню.

Третя властивість навчального матеріалу – його *складність*, яка впливає на ефективність заучування, його швидкість і правильність. Говорячи про складність чи легкість матеріалу, звичайно мають на увазі, що один матеріал студенти заучують швидше, з меншою кількістю пропусків і помилок, а інший – повільніше, з більшими пропусками і помилками. Окрім того, важкість заучування збільшується з ростом непередбаченості кожного наступного елемента і кількості таких непередбачених «продовжень».

Четверта властивість, яка впливає на заучування навчального матеріалу, – його *значення, важливість*. Відповідні відомості чи дії можуть бути важливі самі по собі або для засвоєння наступного матеріалу. Вони можуть бути важливими для вирішення завдань, з якими потім зустрінеться студент. Нарешті, вони можуть бути важливими для формування поведінки або відповідних рис особистості. Значення певного матеріалу може бути гностичним (пізнавальним), практичним (діловим), етичним (моральним), естетичним (художнім), соціальним (суспільним), виховним (педагогічним).

Із значимістю тісно пов'язана п'ята властивість матеріалу, яка впливає на його заучування, – це *осмисленість*. Осмисленість залежить від того, чи є в арсеналі студента поняття і дії, необхідні для розуміння елементів навчального матеріалу і встановлення зв'язків між ними. Також осмисленість залежить від суттєвих зв'язків між новим навчальним матеріалом і вже наявними знаннями, поняттями, вміннями студента.

Шоста властивість матеріалу – його *структура*. Ця властивість тісно пов'язана з попередньою. Осмисленість визначається зв'язками нового з відомим. Структура матеріалу – те, як встановлюються в ньому ці зв'язки.

Наприклад, осмислення математичної операції множення спирається на розуміння операції додавання і вміння її виконувати.

Сьома властивість, що впливає на заучування навчального матеріалу, – його *об'єм*, тобто кількість елементів, які до нього входять. В беззмістовному матеріалі визначити кількість елементів, які заучуються, не важко. Складніше визначити об'єм матеріалу при змістовному заучуванні, коли виникає смислова його перебудова. Об'єм осмисленого навчального матеріалу можна виміряти лише кількістю нових понять чи дій, які потрібно засвоїти, зв'язків, які в ньому встановлюються, або суджень, які він містить.

Восьма властивість – *емоційні особливості* навчального матеріалу: привабливість матеріалу, його здатність викликати відповідні почуття і переживання. Як показують дослідження, матеріал, що викликає сильні позитивні почуття, заучується легше, ніж байдужий і скучний.

Причини невдач в учінні. Результати проведених досліджень показують, що невдачі в учінні виникають з різних причин, які майже ніколи не виступають ізольовано. Причини невдач в учінні можуть бути відносно *залежними* від студентів (відсутність інтересу до навчання, лінь та ін.) і порівняно від них *не залежні* (погана атмосфера в родині, тривала хвороба, недоліки в навчально-виховній роботі ВНЗ).

Комплекси причин в основному охоплюють *соціально-економічні, біопсихологічні і педагогічні*, у тому числі *дидактичні*, умови. Загальний вплив названих комплексів причин на невдачі в учінні визнають майже всі дослідники, але в контексті професійно-педагогічної діяльності найбільш актуальними слід визнати попередження й усунення тих причин, що пов'язані з навчально-виховною роботою університету, а також з умовами цієї роботи.

Зокрема, причинами невдач студентів в учінні можуть стати такі *дидактичні недоліки і недоопрацювання*: однаковість, стереотипність у методах і формах навчання, вербалізм, недооцінка емоцій у навчанні; невміння ставити цілі навчання й відсутність ефективного контролю за результатами; практицизм, натаскування, орієнтація на зубріння. Невдачі в учінні можуть мати *прихований* або *явний* характер. Приховані невдачі звичайно ведуть до невдач *явних*, які спочатку можуть мати тимчасовий характер, а потім – порівняно сталий. У свою чергу, низка сталих невдач в учінні може призвести до *відрахування* студента.

До основних дидактичних засобів попередження й усунення невдач в учінні варто віднести: а) *педагогічну профілактику*, у тому числі проблемне і групове навчання; б) *педагогічну діагностику*, насамперед використання таких способів контролю й оцінки результатів навчання, що дозволяють негайно виявити виникаючі пробіли в знаннях, уміннях і навичках кожного студента; в) *педагогічну терапію*, зокрема усунення виявленого відставання в області вивченого студентами програмного матеріалу шляхом індивідуалізації навчання, а також за допомогою додаткових занять у групах для відстаючих, які організуються університетом.

Тема 1.2. Психологія студентського віку

Лекція 3. Психологія студентського віку.

2 год.

Перелік основних питань:

1. Поняття про групу. Особистість і група.
2. Студентство як соціальна група.
3. Особливості психічного розвитку в юнацькому віці.
4. Проблеми адаптації студентів до учіння у ВНЗ.

Завдання на самостійну роботу:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Поясніть, чому студентство слід розглядати як соціальну групу.
2. Розкрийте характерні особливості другого періоду юності.
3. Охарактеризуйте основні протиріччя, що мають місце у розвитку студентської молоді.

Література: Базова: 10-12. Допоміжна: 13.

Конспект лекції

Студентство як соціальна група. Термін “студент” має латинське походження і означає людину, що старанно працює, учить, тобто оволодіває знаннями. *Група* – об’єднання людей, створене на основі спільної для них ознаки, яка виявляється в їх спільній діяльності, зокрема в спілкуванні. Завдяки спільному виду діяльності – навчанню, спільному характеру праці студенти утворюють певну *соціально-професійну групу*, провідною функцією якої є набуття відповідних знань та умінь в галузі обраної професії, навичок самостійної творчої діяльності.

Студента, як людину певного віку і як особистість можна розглядати у трьох іпостасях: *соціальної*, яка обумовлена належністю студента до певної соціальної (академічної) групи і виявляється через виконання ним функцій майбутнього фахівця; *психологічної*, що являє собою єдність психічних процесів, станів і таких властивостей особистості, як характер, темперамент, спрямованість, здібності, від яких власне й залежить протікання психічних процесів та виникнення психічних станів; *біологічної*, що включає в себе тип нервової діяльності, будову аналізаторів, безумовні рефлекси, соматичний тип, психомоторику, фізичний стан тощо. Це означає, що дослідження якостей і можливостей студентів, їх вікових та особистісних особливостей слід проводити в усіх зазначених напрямках.

Вікові особливості студентів. Другий період юності, на який припадає студентський вік, має специфічні закономірності й являє собою важливий етап у розвитку особистості. У цей період відбувається становлення фахівця, формування його світогляду, ідеалів, переконань. Студентські роки для молодої людини слід розглядати не тільки як підготовку до майбутньої професійної діяльності, але й як першу сходинку до зрілості. У цей період молода людина здійснює вибір професії, оволодіває нею і починає випробувати себе в інших сферах життя; самостійно планує свою діяльність і поведінку, активно відстоює самостійність суджень і дій. У цьому віці формуються світогляд, етичні та естетичні погляди на основі синтезу

наявних знань, життєвого досвіду, самостійних міркувань і дій. Багато які зі сфери теоретичних уявлень переходять у сферу практичних здійснень (кохання, шлюб, створення власної сім'ї).

Однак, існує ряд *протиріч* соціально-психологічного характеру, що мають місце у розвитку студентської молоді. У зв'язку з матеріальною залежністю від батьків та необхідністю підкорятися існуючому в навчальному закладі розпорядку, виникає економічне протиріччя між різноманітністю бажань і можливістю їх здійснення, яке студент іноді намагається розв'язати додатковим заробітком на шкоду своїй основній навчальній діяльності. Поєднання роботи з навчанням на денній формі створює друге протиріччя – надзвичайний дефіцит часу, який позначається або на якості навчання, або на сімейних взаємовідносинах, а у кінцевому результаті приводить до зниження інтенсивності інтелектуального та емоційного життя. Коли в студента виникає вибірковий інтерес до тієї чи іншої галузі знань і виникає бажання заглибитися саме у цю галузь, ресурси часу виявляються недостатніми. Наступне протиріччя полягає у хронічній нестачі часу на переробку усе зростаючого потоку інформації. Знаннями ж стає тільки та інформація, що перероблена і засвоєна людиною. Отже широта інформації часто вступає у протиріччя з глибиною її осмислення.

Існує ще одна особливість психічного розвитку студентів: якщо у школі навчання і виховання завжди випереджують розвиток, то у ВНЗ розвиток студентів іноді випереджує навчання і особливо виховання.

Для другого періоду юності типовими є максималізм і категоричність оцінок, які не завжди свідчать про принциповість. Категоричність може виявлятися через негативне ставлення до думок дорослих, неприйняття їхніх думок, особливо у взаємовідносинах з людьми похилого віку. За відсутності позитивного виховного впливу у молодих людей, які не мають ділових контактів з дорослими людьми, не виникає властивого зрілості почуття активності. В результаті вони можуть спрямовувати власну активність по антисоціальних напрямках, вступати в конфлікти з оточуючими. Враховуючи це, викладачі мають бути мудрими і толерантними, вірити в студентів, спираючись у виховній роботі на їх позитивні якості.

Вже з перших курсів студентів характеризує здатність до критичних міркувань, нерідко в них можна спостерігати скептично критичне та іронічне ставлення до ряду викладачів, до режиму вищого навчального закладу. Гостра критика інших людей часто поєднується у студентів з не менш гострою самокритикою. Але самооцінка в них є суперечною і часом нереалістичною. Вона здійснюється шляхом порівняння ідеального і реального «Я». Разом з тим образ ідеального «Я» ще не ствердився і може бути випадковим, а реальне «Я» сприймається нечітко й ілюзорно. Це викликає внутрішню невпевненість у собі, що часто супроводжується зовнішньою різкістю та розв'язністю.

В другий період юності розвиток таких важливих для навчання психічних процесів як мислення, пам'ять, увага відбувається нерівномірно.

Особливо помітні «спади» і «підйоми» у відношенні розвитку мислення і пам'яті. «Підйоми» у розвитку мислення припадають на вік 20, 23 і 25 років. «Спади» спостерігаються у 22 і 24 роки. «Підйоми» у розвитку пам'яті припадають на 18, 23 і 24 роки, «спади» – на 22 і 24 роки. Отже, існує тимчасова розбіжність «підйомів» і «спадів» у розвитку пам'яті і мислення. Зміни в пам'яті як би підготовляють зміни в розвитку мислення. У віці від 18 до 21 року рівень уваги стабільний; пізніше коливання виражені більш інтенсивно. 19, 22 і 25 років є оптимальним віком для розвитку інтелекту. Ці дані свідчать про суперечливий характер розвитку психічних функцій та інтелекту, що не може не позначитися на успіхах у навчанні.

Проблеми адаптації студентів до навчання у ВНЗ. Різка зміна багаторічного стереотипу роботи, до якого звикли юнак чи дівчина, іноді приводить до нервових зривів і стресових ситуацій. Перебудова динамічного стереотипу у кожного студента протікає індивідуально і залежить як від типу вищої нервової діяльності, так і від соціальних чинників. Серед головних утруднень, з якими стикаються першокурсники, психологи виділяють наступні: негативні переживання, обумовлені виходом з шкільного колективу; невизначена мотивація вибору професії, недостатня психологічна готовність до неї; відсутність навичок самостійної роботи, невміння конспектувати, працювати з науковою літературою, словниками, каталогами тощо; невміння здійснювати психологічну саморегуляцію поведінки і діяльності, що посилюється відсутністю щоденного контролю з боку викладачів; пошук оптимального режиму праці та відпочинку в нових умовах, налагодження побуту та самообслуговування, особливо при переході з домашніх умов до гуртожитку.

Як бачимо, деякі із зазначених утруднень мають об'єктивний характер, а інші обумовлені недоліками у довузівській підготовці, а також у вихованні в школі та сім'ї. Отже, слід розрізняти дві складових адаптації студентів у ВНЗ: а) *професійну адаптацію* – пристосування до характеру, змісту, умов та організації навчального процесу, розвиток навичок самостійності у навчальній та науковій роботі; б) *соціально-психологічну адаптацію* – пристосування студентів до академічної групи, налагодження взаємовідносин з одногрупниками, знаходження власного стилю поведінки.

Адміністрація вищого навчального закладу, викладачі, студенти старших курсів мають сприяти включенню першокурсників у нові для них види діяльності та нове коло спілкування.

Розвиток студентської групи. Студентська група як різновид соціальної організації може розвиватися від своїх найпростіших форм – дифузної або номінальної до найвищої – колективу. Рівень соціальної зрілості студентської групи визначають за такими показниками, як *організаційна єдність, психологічна єдність, підготовленість групи, моральна спрямованість.*

Кожний студент виконує в академічній групі певну роль. *Роль* – це соціальна функція особистості, відповідний прийнятим нормам спосіб поведінки суб'єкта в залежності від його *статусу* або *позиції* в системі

міжособистісних відносин. Важливими характеристиками *статусу* є престиж і авторитет як своєрідна міра визнання навколишніми заслуг індивіда. *Позиція* студента в групі не завжди є однаковою у ділових та особистих стосунках. Наприклад, студент у ділових стосунках має статус «бажаного», а в особистих – «зірка». Важливим феноменом у взаємовідносинах є *соціально-психологічна рефлексія* – здатність індивіда сприймати і оцінювати свої взаємовідносини з іншими членами групи. Соціально-психологічна рефлексія вимірюється рефлексивним коефіцієнтом усвідомлення (РКУ):

$$\text{РКУ} = \frac{B}{B_1} \cdot 100\% ,$$

де: B – число, що дорівнює кількості виборів партнера, що підтвердилось;
 B_1 – число, що дорівнює кількості очікуваних виборів.

Тема 1.3. Психологія педагогічної взаємодії викладача зі студентами

Лекція 4. Психологія педагогічної взаємодії викладача зі студентами. 2 год.

Перелік основних питань:

1. Комунікативна, інтерактивна і перцептивна сторони спілкування.
2. Обсяг, інтенсивність і зміст спілкування викладача із студентами.
3. Поняття про педагогічний такт.
4. Об'єктивні та суб'єктивні чинники виникнення комунікативних бар'єрів.

Завдання на самостійну роботу:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Визначте поняття «взаємодія», «спілкування», «комунікація».
2. Проаналізуйте моральнісний аспект педагогічного спілкування.
3. Дайте характеристику основних стилів поведінки у конфліктних ситуаціях.

Література: Базова: 9-121. Допоміжна: 5; 7.

Конспект лекції

Взаємодія – прямий чи опосередкований вплив об'єктів (суб'єктів) один на одного, який характеризується виникненням зв'язків та їх взаємозумовленістю. Взаємодія як матеріальний процес супроводжується передаванням матерії, руху та інформації. Обмін інформацією між людьми називають *спілкуванням*. Комунікація – більш широке за обсягом поняття. *Комунікація* – це взаємодія двох систем, в процесі якої від однієї системи до іншої передається сигнал, що містить інформацію (наприклад, зв'язок між двома автоматизованими системами управління).

Педагогічне взаємодія – це професійна взаємодія викладача з усіма учасниками навчально-виховного процесу, яка спрямована на створення оптимальних умов для здійснення мети, завдань виховання і навчання.

За виконуваними функціями у спілкуванні виокремлюють три основні аспекти: *комунікативний* (обмін інформацією між індивідами, які почали спілкування); *інтерактивний* (організація взаємодії між партнерами по

спілкуванню); *перцептивний* (сприймання один одного партнерами по спілкуванню і встановлення взаєморозуміння). Найбільш дослідженим є комунікативний аспект. На його основі виділяють вербальне і невербальне спілкування. *Вербальне* спілкування здійснюється за допомогою мови. Засобами *невербального* спілкування є оптико-кінетична система знаків (міміка, жести, пантоміміка), паралінгвістична (якість голосу, його тональність і діапазон) і екстралінгвістична (паузи, сміх, тощо) система знаків, спосіб і час організації простору, «контакт очей» при візуальному спілкуванні.

Діяльність викладача є поліфункціональною. По відношенню до студентів викладач виконує принаймні п'ять функціональних ролей: педагога, вихователя, вченого, методиста й організатора. Окрім того, він виступає також членом педагогічного колективу кафедри, факультету, інституту, і це зобов'язує його здійснювати ділові комунікації з керівниками відповідних підрозділів, колегами, навчально-допоміжним персоналом та іншими працівниками закладу вищої освіти. Отже, можна виділити чотири основні типи ситуацій взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу, в яких здійснюється професійне спілкування.

Ситуації *першого* типу виникають у взаємовідносинах “*викладач – студент*”, а саме: викладач – потік студентів; викладач – група студентів; викладач – студент. Ситуації *другого* типу виникають у взаємовідносинах “*викладач – викладач*” у процесі реалізації ними таких напрямів професійної діяльності як організаційна робота, навчальна робота, наукова робота, методична робота. Ситуації *третього* типу виникають у взаємовідносинах “*викладач – керівник*” з приводу здійснення викладачами усіх зазначених вище напрямів професійної діяльності. Ситуації *четвертого* типу виникають у взаємовідносинах “*викладач – допоміжний персонал*”, тобто процесі взаємодії з працівниками бібліотеки, відділу кадрів, бухгалтерії, технічних служб, лаборантами, методистами тощо.

Педагогічне спілкування складається з наступних *стадій*: моделювання майбутнього спілкування; початок взаємодії; корекція і уточнення прийомів впливу, вербальне та невербальне спілкування; керування спілкуванням і корекція; аналіз здійсненої системи спілкування; моделювання майбутньої діяльності. До основних *функцій педагогічного спілкування* відносять: інформаційно-комунікативні; регуляційно-комунікативні (регулювання поведінки); афективно-комунікативні (визначення, вплив емоцій людини).

У межах професійного спілкування передбачається дотримання викладачем двох видів норм: а) норм, що регулюють професійне спілкування; б) норм, що характеризують ціннісне ставлення до його здійснення. Важливе місце серед зазначених видів норм мають норми етичні, причинами недотримання яких можуть виступати як об'єктивні, так і суб'єктивні чинники. Оскільки налаштованість на педагогічну комунікацію є вельми значущим нормативним смислом професійної діяльності викладача вдосконалення етичної складової професійного спілкування викладачів вищих технічних навчальних закладів виявляється вельми актуальним.

Педагогічний такт – одна з основних професійно-педагогічних здатностей, що впливають на успішність навчально-виховної роботи на всіх стадіях педагогічного процесу. Основою педагогічного такту є дотримання міри педагогічної доцільності в здійсненні навчально-виховних впливів на студентів. До психологічних передумов педагогічного такту викладачів, стосовно яких він є похідним, належать: інтелектуальні основи педагогічного такту; спостережливість викладача; увага до роботи студентів; педагогічна спрямованість мислення викладача; усне мовлення викладача; творча уява, образи якої допомагають передбачати ефект застосовуваного виховного впливу і його педагогічний наслідок. Правильно підібрати форму звернення до студентів допомагає знання характерологічних основ педагогічного такту, зокрема, викладач має проявляти вимогливість у відношенні до сангвініків; тактовне спонукання флегматиків; витримку в поводженні з холериками; заспокійливе спонукання стосовно меланхоліків. Іншими будуть форми такту у відношенні до студентів, які мають більш складні структури темпераменту.

Одною із складних проблем педагогічної діяльності є утруднення або «бар'єри» взаємодії між викладачем і студентами. Утруднення в спілкуванні (комунікативний бар'єр) – це суб'єктивно пережитий людиною стан збою в реалізації запланованого спілкування внаслідок неприйняття партнера спілкування, нерозуміння тексту (повідомлення), нерозуміння партнера, зміни комунікативної ситуації, власного психічного стану тощо. Утруднення виявляються у формі зупинки, перерви діяльності, самого спілкування, неможливості їх продовження.

Виділяють *об'єктивні* та *суб'єктивні* чинники виникнення комунікативних бар'єрів в педагогічній взаємодії. До *об'єктивних* чинників відносять характеристику мікроситуації, пов'язаної зі спілкуванням, у конкретній освітній організації та особливості проблеми, яка становить предмет комунікації. До *суб'єктивних* чинників відносяться: особливості спрямованості учасників комунікації; характеристики пізнавальної сфери суб'єктів та об'єктів комунікації; особливості емоційно-динамічної сфери учасників комунікації; особливості, які визначають стратегію взаємодії учасників спілкування. Утруднення в більшості з названих вище областей можна подолати шляхом самостійної корекції або спеціальними тренінгами.

У деяких випадках комунікативні бар'єри у педагогічній взаємодії можуть стати причиною виникнення конфліктів. *Конфлікт* є зіткненням протилежно спрямованих, несумісних одна з одною тенденцій (потреб, інтересів, ціннісних орієнтацій, соціальних установок, планів тощо) у свідомості окремо взятого індивіда, в міжособистісних взаємодіях та міжособистісних стосунках індивідів чи груп.

Найчастіше виникають такі типи конфліктів: а) *внутрішньоособистісні*, які виникають на рівні однієї особистості (наприклад на рівні безпосередньо керівника або працівника); б) *міжособистісні*, які виникають між двома особистостями (наприклад між двома працівниками); в) *внутрішньогрупові*, які виникають всередині групи, зокрема між конкретним працівником і

групою; г) *міжгрупові*, які виникають між соціальними групами, причому як в середині організації, так і за її взаємодії з оточенням (наприклад, між двома відділами в організації).

За причинами виникнення зазначені типи конфліктів класифікують наступним чином:

- конфлікти *ролей* – зіткнення різних соціальних ролей, які виконуються однією людиною або декількома людьми (групами);
- конфлікти *бажань* – зіткнення кількох бажань у свідомості однієї людини або зіткнення свідомостей декількох людей (груп) з приводу того самого бажання;
- конфлікти *норм поведінки* – зіткнення цінностей, норм поведінки, життєвого досвіду при взаємодії та спілкуванні людей (груп).

Основними структурними елементами конфлікту виступають *сторони конфлікту* (учасники конфліктної ситуації), *умови перебігу конфлікту* (зовнішній контекст, в якому виникає і розвивається конфлікт), *образи конфліктної ситуації* (ідеальні картини, уявлення про конфліктну ситуацію, притаманні учасникам конфлікту); *способи поведінки в конфлікті* (конкретні дії учасників конфлікту).

Конфлікти відіграють не лише *негативну*, а й *позитивну* роль в діяльності організацій. Яким буде конфлікт у кожній конкретній ситуації (чи переважатимуть в ньому лише негативні аспекти, чи він матиме й позитивне значення) значною мірою залежить від того, наскільки сторони конфлікту усвідомлюють значущість конфлікту і здатні керувати його протікання.

Тема 2.1. **Нормативні документи щодо розроблення змісту освіти і навчання**

Лекція 5. Нормативні документи щодо розроблення змісту освіти і навчання.

2 год.

Перелік основних питань:

1. Нормативні документи щодо розроблення змісту освіти і навчання.
2. Освітня (освітньо-професійна, освітньо-наукова) програма.
3. Робочий навчальний план. Робочі програми кредитних модулів.

Завдання на самостійну роботу:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Дайте характеристику основних положень Закону України «Про вищу освіту».
2. Визначте рівні вищої освіти
3. Поясніть необхідність врахування міждисциплінарних зв'язків при розробці програм навчальних дисциплін.

Література: Базова: 1; 5-7; 13. Допоміжна: 1; 9.

Конспект лекції

Стандарти вищої освіти та освітні програми. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» розроблення змісту освіти й навчання можна представити у вигляді такої схеми, наведеної на рис. 1.

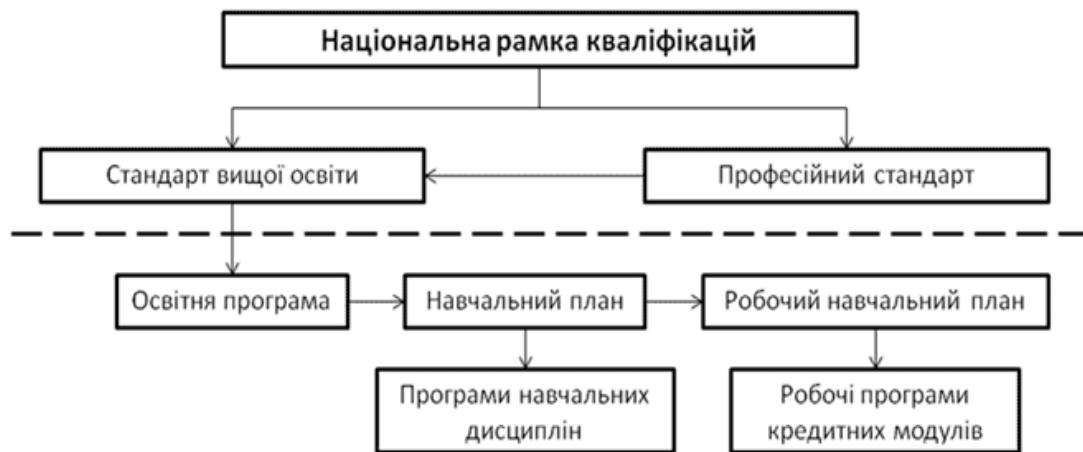

Рис. 1. Структура розроблення змісту освіти і навчання

Нормативні документи верхньої частини схеми (національна рамка кваліфікацій, професійні стандарти та стандарти вищої освіти) розробляються на рівні держави і затверджуються відповідними державними органами. Документи нижньої частини схеми розробляються й затверджуються в університеті.

Згідно Національної рамки кваліфікацій виділяють наступні рівні вищої освіти: *перший (бакалаврський), другий (магістерський), третій (освітньо-науковий)*. *Стандарти вищої освіти* розробляються для кожного рівня вищої освіти в межах кожної спеціальності відповідно до Національної рамки кваліфікацій і використовуються для визначення та оцінювання якості змісту та результатів освітньої діяльності вищих навчальних закладів. *Стандарти вищої освіти з кожної спеціальності* розробляє Міністерство освіти і науки України з урахуванням пропозицій галузевих державних органів, до сфери управління яких належать вищі навчальні заклади, і галузевих об'єднань організацій роботодавців та затверджує їх за погодженням з Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти.

Стандарт вищої освіти визначає такі *вимоги до освітньої програми*: обсяг кредитів ЄКТС, необхідний для здобуття відповідного ступеня вищої освіти; перелік компетентностей випускника; нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, сформульований у термінах результатів навчання (знань і умінь); форми атестації здобувачів вищої освіти; вимоги до наявності системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти; вимоги професійних стандартів (у разі їх наявності).

Університет розробляє *освітні програми* на підставі стандартів вищої освіти. Освітня (*освітньо-професійна чи освітньо-наукова*) програма – це система освітніх компонентів на відповідному рівні вищої освіти в межах спеціальності (спеціалізації), що визначає:

- вимоги до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою;
- перелік навчальних дисциплін і логічну послідовність їх вивчення (структурно-логічна схема);

- кількість кредитів ЄКТС, необхідних для виконання цієї програми;
- очікувані результати навчання (компетентності), якими повинен оволодіти здобувач відповідного ступеня вищої освіти.

Освітньо-професійна програма розробляється для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти та другого (магістерського) рівня (практичний профіль).

Освітньо-наукова програма розробляється для другого (магістерського) рівня вищої освіти (академічний профіль) та для третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти.

Освітня програма у частині переліку навчальних дисциплін має дві складові – нормативну та вибірккову. За обсягом нормативна частина має складати 75-40 % від обсягу відповідної освітньої програми. Освітня програма розробляється робочою групою випускової кафедри (міжкафедральною робочою групою), узгоджується з навчально-методичним управлінням університету та ухвалюється вченою радою відповідного інституту/факультету. Освітні програми затверджує ректор.

Кредит ЄКТС – це умовна одиниця (в Європейській кредитно-трансферній системі) вимірювання обсягу навчального навантаження здобувача вищої освіти, необхідного для досягнення визначених (очікуваних) результатів навчання. Обсяг одного кредиту ЄКТС становить 30 годин.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kpi.ua/regulations-4-1>

Методичне та організаційне забезпечення навчального процесу. Основними документами, що конкретизують зміст навчання, є *навчальні та робочі навчальні плани, а також програми навчальних дисциплін та робочі програми КМ.* Програми навчальних дисциплін розробляються на підставі відповідних освітніх програм провідними науково-педагогічними працівниками профільних кафедр університету. Відповідальність за їх розробку покладається на завідувачів кафедр.

Програма навчальної дисципліни визначає:

- мету засвоєння навчальної дисципліни у вигляді системи здатностей (компетентностей), типових задач діяльності та її місце у системі підготовки фахівця (відповідно до освітньої програми);
- завдання дисципліни у вигляді системи очікуваних результатів навчання – знань та вмінь (із зазначенням рівня їх сформованості);
- обсяг (навчальний час на її засвоєння) та вид семестрового контролю;
- виклад структурованого змісту навчальної дисципліни;
- рекомендовані тематика практичних (семінарських) занять, перелік лабораторних робіт (комп'ютерних практикумів) та індивідуальні завдання;
- перелік рекомендованої літератури, інших методичних матеріалів.

Програми навчальних дисциплін розробляються згідно з вимогами відповідних освітніх програм. Після ухвалення програми методичною комісією інституту/факультету вона затверджується директором/деканом інституту/факультету-замовника. *Програми загальноуніверситетських навчальних дисциплін* загальної (інваріантної до спеціальностей) підготовки,

що приймають участь у формуванні загальних (соціально-особистісних) компетентностей та загальних навчальних дисциплін підготовки за програмами підготовки другого (магістерського) та першого наукового рівнів вищої освіти розглядаються Методичною радою університету і затверджуються першим проректором.

Робоча програма кредитного модуля є основним методичним документом, що визначає мету та завдання, зміст і технологію навчання з кредитного модуля (КМ) за певною формою навчання для конкретного навчального року. Робоча програма КМ складається на основі програми відповідної навчальної дисципліни і робочого навчального плану спеціальності певної форми навчання.

Робочий навчальний план визначає рамки технології навчання з кожного КМ шляхом визначення розподілу навчального часу за видами занять та СРС, контрольних заходів та індивідуальних семестрових завдань тощо.

Робоча програма містить вимоги до результатів навчання у вигляді конкретно сформульованих мети і завдань засвоєння КМ. Мета визначається через систему здатностей (компетентностей), які має продемонструвати студент після засвоєння КМ. Завдання кредитного модуля подаються через систему знань і умінь із зазначенням певного рівня їх сформованості. Робоча програма КМ містить викладення змісту навчального матеріалу з розподілом на окремі навчальні заняття, індивідуальні завдання, самостійну роботу; визначає форми і засоби поточного та підсумкового контролю; інформаційно-методичне забезпечення тощо.

У робочій програмі КМ можуть бути змінені послідовність та ступінь докладності (рівень) вивчення окремих розділів, тем і питань залежно від особливостей спеціальності, форми навчання тощо.

Складовими робочої програм є рейтингова система оцінювання результатів навчання студентів (РСО) та засоби діагностики рівня засвоєння студентами навчального матеріалу, сформованості їхніх знань і умінь для проведення запланованих контрольних заходів та семестрового контролю.

Робочі програми затверджуються (перезатверджуються) директором інституту/деканом факультету кафедри-розробника робочої програми.

Навчальні плани та програми навчальних дисциплін, інша навчально-методична документація кафедр є інтелектуальною власністю університету і може бути використана іншим вищим навчальним закладом лише з дозволу КПІ ім. Ігоря Сікорського.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kpi.ua/regulations-5>

Тема 2.2. Методи навчання фахових дисциплін

Лекція 6. Методи навчання фахових дисциплін.

2 год.

Перелік основних питань:

1. Співвідношення понять «методологія», «технологія», «методика», «метод».
2. Система активних методів навчання.

3. Функції методів навчання.

Завдання на самостійну роботу:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Розкрийте співвідношення понять «технологія», «методика», «метод».
2. Поясніть специфіку методів навчання фахових дисциплін у вищій школі.
3. Охарактеризуйте методику використання засобів наочності та екранних посібників з фахових дисциплін.

Література: Базова: 3; 5; 6; 8. Допоміжна: 1.

Конспект лекції

Система понять. Терміни «методологія», «технологія» «методика», «метод» висвітлюють різні грані педагогічного процесу.

Методологія відповідає на питання – *для чого робити?* Навіщо вивчати фізику, математику, сопромат? Навіщо виконувати ту чи іншу розрахункову роботу та ін.?

Технологія відповідає на питання – *що робити?* Тобто дає конкретний перелік завдань в конкретній послідовності.

Методика відповідає на питання – *як робити?* Скільки разів повторювати вправу, які використовувати методичні прийоми, які використовувати допоміжні засоби, як враховувати особливості студентів тощо.

Технологія, по суті, безособова. Вона передбачає опис правил послідовного виконання дій для досягнення результату.

Методика передбачає індивідуалізацію і диференціацію технології відповідного рівня освітнього процесу. Таким чином, методика це технологія плюс індивідуально-диференційований підхід. До недавнього часу методика визначалася як сукупність *методів навчання*, що спрямовані на вирішення педагогічної задачі.

Узагальнюючи сказане, можна зазначити, що методика є розгалуженою програмою, яка передбачає на певному етапі її реалізації здійснення вибору відповідно до наявних умов розв'язання завдання.

Технологія є основною частиною методики, описуючи певний набір кроків (дій). Методика визначає реалізацію цих дій в конкретних умовах.

Методи навчання – це упорядковані способи взаємопов'язаної роботи викладача і студентів, спрямовані на розв'язання навчальних завдань і досягнення кінцевої мети навчання.

Загальнопедагогічними функціями методів навчання є *освітня, розвиваюча, виховна, мотиваційна, контрольна-корекційна.*

Будь-який метод, у тому числі й метод навчання, має розглядатися на *теоретичному* рівні:

- а) як модель діяльності, що проектується особистістю, тобто ідеальне уявлення про можливу й необхідну норму діяльності для досягнення цілі;
- б) як уявлення про продукт, що реалізується.

Метод як модель, що *проектується суб'єктом його діяльності*, вміщує:

а) знання про цілі діяльності, що водночас є знанням про результат діяльності, без такої попередньої цілі діяльність людини не може стати цілеспрямованою, тобто усвідомленим рухом до мети, що дозволяє контролювати відповідність кожного кроку цього руху його загальній меті;

б) знання про необхідний для досягнення мети спосіб діяльності;

в) знання суб'єкта про необхідні й можливі засоби, оскільки діяльність завжди пов'язана із засобами діяльності інтелектуального, практичного або предметного характеру. Засоби й способи діяльності тісно взаємодіють: спосіб діяльності обумовлює мінімально необхідні засоби. Можливі варіації засобів видозмінюють, корегують спосіб діяльності;

г) знання про об'єкт діяльності, оскільки без об'єкта, ідеального або матеріального, діяльності не буває. Знання про об'єкт, його властивості супроводжується в методі неодмінним знанням про зміни об'єкта під впливом діяльності, етапи його перетворення і механізм.

У процесі підготовки фахівців широко застосовуються *методи активного навчання*. Серед них: дидактичні ігри, кросворди, аналіз конкретних ситуацій, розв'язання проблемних задач, метод «мозкової атаки» (генерування ідей), колективне навчання в малих групах тощо.

Використовуються також *словесні методи* в поєднанні з *унаочненням*, адже це дозволяє не лише формувати знання, надавати інформацію, а й забезпечувати сприйняття та засвоєння тем і розділів, які вивчаються, спостереження процесів, моделей, макетів тощо.

Вибір методів навчання викладачі здійснюють залежно від змісту навчання, організаційної форми, конкретної мети заняття на основі дидактичних і методичних знань, власного досвіду тощо.

Методи навчання спрямовані на *активізацію* пізнавальної діяльності студента, посилення мотивації в навчанні, стимулювання розумової праці на основі індивідуального підходу до кожного студента.

Сучасні вимоги до фахівця стосуються не тільки його професійної кваліфікації, а й комплексу соціально-психологічних якостей. Психологічна підготовка ґрунтується на принципах активного проблемного навчання з використанням методів і засобів, які здатні збагачувати знання студентів, формувати творче, нестандартне мислення, розвивати пізнавальні інтереси. Якнайповніше реалізувати ці вимоги можна при комбінуванні *традиційних, інформативних і нових соціально-психологічних методів*, а саме: *дискусійних методів, ігрових методів, тренінгу тощо*.

Дискусійні методи – це групове обговорення, де об'єктом є приклади з професійної практики тощо.

Ігрові методи – це проектування реальності. Вони можуть бути ділові й рольові. *Ділові ігри* – засіб навчання спеціалістів різного профілю і формування їх особистісних та ділових якостей. *Рольова гра* – це соціально-психологічний тренінг, де інтенсифікація досягається не лише впливом викладача, але й пізнавальною захопленістю учасників гри.

Докладніше про методи *активізації* ученнево-пізнавальної діяльності студентів йтиметься у наступній лекції.

Взаємозв'язок методів навчання. Кожний із методів у реальному процесі навчання не проявляється лише в чистому вигляді та ізольовано від інших. Як і різні елементи змісту освіти, методи, віддзеркалюючи внутрішні зв'язки, поєднані між собою. Так, знання виступають не лише в ролі елемента картини світу, але і як засіб діяльності та інструмент пізнавальної і практичної діяльності. Вони є складовою частиною будь-якого способу діяльності як такого, що дається викладачами студентам у готовому вигляді, або ж студенти працюють над цим самостійно.

Відповідно до двох видів застосування знань для їх засвоєння знань на різних рівнях їх застосування необхідні інші методи – *репродуктивний, евристичний, дослідницький*. Знання, повідомлення викладача в цих методах виступають не як продукт, а як засіб, включений у способи діяльності, тому вони глибше засвоюються, виявляючи свої аспекти.

Метод може відігравати як визначальну, так і допоміжну роль, виступаючи засобом реалізації іншого методу. Кожен із методів передбачає особливий вид навчальної діяльності викладача і пізнавальної діяльності студентів, а також веде до специфічного наслідку – засвоєння відповідного йому змісту навчання.

Зазначаємо, що форми реалізації методів навчання можуть бути різними.

Зокрема, *інформаційно-рецептивний і проблемний виклад* можуть здійснюватися за допомогою застосування відеозаписів, інших зображувальних засобів, пред'явленням алгоритмів *Репродуктивний* метод передбачає повторення заздалегідь показаних викладачем засобів діяльності (на вербальному й образному матеріалі, практичними діями з предметами і знаковою системою). *Евристичний і дослідницький методи* навчання включають конструювання, проектування, планування і проведення експерименту, вирішення пошукових завдань.

Традиційні методи навчання не можуть повною мірою задовольнити вимоги, які висуваються до процесу підготовки випускника. Тому важливо зорієнтувати нові педагогічні технології на досягнення головної мети – підготовку висококваліфікованого спеціаліста, застосовуючи вдосконалені традиційні методи навчання та інноваційні освітні технології, комп'ютерні технології.

Функції методів навчання. Загальнопедагогічними функціями методів навчання є: *освітня, виховна, розвиваюча, мотиваційна, організуюча*.

Освітня функція методів навчання полягає в тому, щоб оптимально сприяти набуванню тими, хто навчається, наукових знань, умінь, навичок, формуванню на цій основі наукового світогляду.

Виховна функція методів навчання полягає в цілеспрямованому формуванні певної системи емоційно-ціннісних відносин суб'єкта (особистості) з навколишнім світом: трудових, державно-правових,

суспільно-політичних, моральних, патріотичних, інтернаціональних, національно-етичних, естетичних, екологічних, економічних тощо.

Розвиваюча функція методів навчання полягає в розвитку особистості.

Мотиваційна (спонукальна) функція стимулює інтерес студентів до навчання, його позитивних мотивів.

Організуюча функція методів навчання об'єднує методи в єдину систему, мету, зміст та організацію навчального процесу.

Тема 2.3. Активізація ученнєво-пізнавальної діяльності студентів

Лекція 7. Активізація ученнєво-пізнавальної діяльності студентів. 2 год.

Перелік основних питань:

1. Активізація ученнєвої діяльності студентів ВНЗ.
2. Наочність та її роль в активізації сприймання.
3. Поняття інтенсифікації навчання.
4. Проблемне навчання у вищій школі.

Завдання на самостійну роботу:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Поясніть виховну роль активізації ученнєвої діяльності студентів.
2. Розкрийте психологічні особливості індивідуальної та групової форм навчальної роботи.
3. Охарактеризуйте переваги проблемного методу навчання.

Література: Базова: 1; 8; 10. Допоміжна: 8; 12.

Конспект лекції

Поняття активізації ученнєвої діяльності студентів. Сучасні вимоги до вищої освіти визначають необхідність імплементації форм і методів навчання й виховання, що активізують пізнавальний процес.

Центральним поняттям у рішенні цього питання є поняття *активізації ученнєвої діяльності*, під якою розуміють цілеспрямовану діяльність викладача, спрямовану на розробку й використання змісту, форм, методів, прийомів і засобів навчання, що сприяють підвищенню інтересу, активності, творчій самостійності студента в засвоєнні знань, формуванні вмінь і навичок, застосуванні їх на практиці.

Поняття активізації ученнєвої діяльності тісно пов'язане з поняттям *інтенсифікації навчання* – вишукування можливостей передачі студентам зростаючого обсягу інформації при незмінній тривалості навчання.

Проблеми активізації й інтенсифікації навчально-виховного процесу можуть вирішуватися шляхом забезпечення:

- відповідності зовнішніх форм і засобів навчання його внутрішньому змісту;
- інтенсифікації навчальної діяльності кожного окремого студента;
- інтенсифікації взаємодії викладача із студентами й студентів між собою в навчальному процесі.

Питання інтенсифікації педагогічного процесу можуть розглядатися й більш детально по відношенню до окремих сторін навчального процесу. Так,

інтенсифікація може бути досягнута за рахунок удосконалення двох основних компонентів навчально-виховного процесу: *змісту і методів навчання*.

Удосконалення *змісту навчання* передбачає:

1) раціональний відбір навчального матеріалу з виділенням основного (базового) і додаткового (допоміжного);

2) перерозподіл обсягу навчального матеріалу в часі з тенденцією максимальної концентрації нового в початковий період навчання;

3) концентрацію аудиторних годин занять на початковому етапі навчання;

4) нерівномірне дозування навчального матеріалу для забезпечення багаторівневого відпрацьовування нового матеріалу;

5) забезпечення логічної послідовності нового і попереднього навчального матеріалу;

б) більш економне й раціональне використання аудиторного часу.

Удосконалення *методів навчання* забезпечується:

1) широким використанням групових форм пізнавальної діяльності (наприклад, навчальних ділових ігор, активізацією навчання іноземним мовам у групових формах роботи);

2) формуванням у викладача навичок організації групової навчальної діяльності студентів та управління її протіканням;

3) звертанням до різних видів проблемного навчання;

4) удосконаленням навичок професійно-педагогічного спілкування викладача, спрямованого на активізацію творчого мислення студентів;

5) реалізацією індивідуалізації навчання в умовах групової взаємодії з використанням правильно підібраних форм спілкування й навчальних завдань із урахуванням індивідуальних особливостей студентів навчальної групи;

б) рівномірним просуванням усіх студентів, незалежно від вихідного рівня їхніх знань й індивідуальних здібностей;

7) широким використанням новітніх наукових даних в області психології формування особистості й соціальної психології групи;

8) застосуванням сучасних освітніх технологій і дидактичних засобів навчання.

Групові форми навчальної роботи. У контексті інтенсифікації процесу навчання уможлиблюється нетрадиційний розгляд співвідношення навчальної діяльності й спілкування в умовах, у яких протікає розвиток особистості студента. Коли предмет навчальної діяльності виступає із самого початку як засіб спілкування, засіб спільної захоплюючої роботи студентів, тоді й знання предмету виявляється найбільш міцним. Отже, соціально-психологічні умови для інтенсифікації процесу навчання й виховання мають місце тоді, коли викладач розглядає навчальну групу як колектив, що здійснює спільну навчальну діяльність, а процеси спілкування трактує як те,

що безпосередньо обслуговує цю спільну діяльність і міжособистісні відносини, що формуються в колективі.

Найбільше повно й багатосторонньо групова робота студентів, заснована на активізації ученнєвої діяльності, може бути реалізована в ділових навчальних іграх і в різних варіантах інтенсивного навчання іноземним мовам.

Проблемне навчання – організований викладачем спосіб активної взаємодії студента із проблемно представленим змістом навчання, в процесі якого він знайомиться з об'єктивними протиріччями наукового знання й способам їхнього вирішення, учиться мислити, творчо засвоювати знання. При цьому принципово важливою є зміна традиційної стратегії "від знань до проблеми" стратегією "від проблеми до знань", що призводить до якісного перетворення ученнєво-пізнавальної діяльності студентів.

Навчальна проблемна ситуація – це сполучення певних умов і обставин, створених з навчальною метою, які спонукують виникнення нових практичних і теоретичних питань (завдань), що вимагають вивчення, вирішення, дослідження.

Варто розрізняти проблемне питання й проблемну ситуацію. Проблемне питання не вимагає поєднання умов і обставин.

У сучасній педагогіці прийнято виділяти дві сторони проблемної ситуації. Перша сторона – *предметно-змістовна* – полягає в протиріччі між знанням і незнанням. Важливо виділити це протиріччя й усвідомити його. Для цього потрібно: а) визначити наявність знань або способів діяльності, необхідних, але недостатніх для вирішення протиріччя; б) визначити, яких саме знань або способів діяльності бракує в студента для вирішення виділеного протиріччя, тобто відокремити відоме від невідомого (одержати "знання про незнання"). Маючи певну основу для рішення завдання, а також знання про власне незнання студент усвідомлює, що вихід зі складного становища може бути знайдений.

Друга сторона проблемної ситуації – *мотиваційна* – полягає в тому, що перша, предметно-змістовна, сторона повинна мати особистісний інтерес для студента. Тільки за наявності інтересу, пізнавальної потреби проблема може бути "прийнята" для наступного вирішення. Це означає, що за таких умов проблемна ситуація перетворилася для студента в проблему, в проблемне завдання.

Отже, основними умовами успішності проблемного навчання є наступні: забезпечення достатньої мотивації, здатної викликати інтерес до змісту проблеми; спроможність студента працювати з виникаючими на кожному етапі проблемами (раціональне співвідношення відомого і невідомого, навченості й здатності учитися); значущість інформації, яку студент може отримати при вирішенні проблеми.

Виділяють *чотири основних етапи рішення проблеми*: а) створення проблемної ситуації і виявлення проблеми; б) висунення гіпотез щодо

вирішення проблеми й вибір оптимальної гіпотези; в) доказ оптимальної гіпотези; г) аналіз отриманих результатів і шляхів їхнього досягнення.

Ефективність навчання на кожному із цих етапів визначається рівнем участі студента в процесі виявлення й рішення проблемних ситуацій.

Розрізняють *чотири рівні повноти етапів проблемного навчання*: I – найменша пізнавальна активність студента – проблеми вирішуються за допомогою викладача; II – викладач створює проблемну ситуацію, а інші етапи розкриття проблеми вирішує разом із студентами; III – студенти формулюють проблемні ситуації за аналогією й вирішують їх разом з викладачем; IV – всі етапи рішення проблемних ситуацій студенти проходять самостійно.

Слід зазначити, що ефективність проблемного навчання значною мірою визначається формою і видом навчальної роботи. Залежно від виду навчальної роботи рішення проблемних ситуацій здійснюється:

- індивідуально при самостійній роботі студента;
- разом з викладачем під час обговорення окремих етапів на лекції;
- групами на практичних або семінарських заняттях;
- малими групами по 2-3 студента під час роботи в лабораторії і на практичних заняттях.

Модульне навчання. Модульне навчання базується на загальнодидактичних (*науковості, системності й послідовності, доступності* та ін.) і специфічних принципах в умовах модульної технології (*модульності, індивідуалізації, диференціації, орієнтації на майбутню професію* та ін.).

Тема 2.4. Форми організації освітнього процесу. Види навчальних занять
Лекція 8. Форми організації освітнього процесу. Методика проведення лекції.
2 год.

Перелік основних питань:

Форми організації освітнього процесу.

Форми організації навчальної роботи із студентами.

Вимоги до лекцій з фахових навчальних дисциплін.

Завдання на самостійну роботу:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Визначте основні форми організації освітнього процесу.
2. Проаналізуйте вимоги до лекцій з фахових дисциплін.
3. Дайте характеристику методичних прийомів, що застосовуються викладачами в процесі проведення лекцій з фахових дисциплін.

Література: Базова: 1; 5; 8; 10; 13. Допоміжна: 1; 3; 4; 6; 8.

Конспект лекції

Форми навчання. Навчання студентів в університеті здійснюється за такими формами: очна (денна); заочна (дистанційна); екстернат.

Денна (очна) форма навчання є основною формою здобуття певного рівня вищої освіти з відривом від виробництва. Навчальний процес за денною (очною) формою навчання передбачає особистісний контакт

науково-педагогічного працівника і студента, що забезпечує надбання глибоких системних знань, стійких умінь. Студенти денної форми навчання зобов'язані відвідувати всі заняття згідно з розкладом занять та своєчасно виконувати навчальні завдання згідно з робочим (індивідуальним) навчальним планом та робочими програмами кредитних модулів. У встановленому законодавством порядку студенти денної форми навчання мають право на гарантовані державою: стипендіальне забезпечення, пільги на проїзд у міському транспорті, поселення у гуртожитку, відстрочення військової служби тощо.

Заочна (дистанційна) форма навчання – вид навчання, який поєднує в собі риси самонавчання і очного навчання. Характеризується етапністю. На першому етапі відбувається отримання базових знань і методики для самостійного засвоєння навчальної інформації та формування умінь (установча сесія), на другому етапі студент-заочник самостійно засвоює навчальний матеріал, виконує заплановані індивідуальні завдання, а на третьому – проводиться безпосередня перевірка результатів навчання (перевірка індивідуальних завдань, захист курсових проєктів/робіт, складання екзаменів і заліків, випускна атестація тощо). Ці етапи віддалені один від одного за часом згідно з графіком навчального процесу цієї форми навчання. Заочне навчання є формою здобуття певного рівня вищої освіти осіб, які працюють або одночасно навчаються за іншою спеціальністю. Студенти-заочники мають певні пільги, що гарантовані державою (додаткові оплачувані відпустки, податкову соціальну пільгу тощо).

Екстернат. До екстернату університету зараховуються громадяни України, які мають повну загальну середню освіту або вищу освіту. Навчання в екстернаті здійснюється на основі договорів між КПІ ім. Ігоря Сікорського та підприємствами, установами, організаціями, громадянами. Екстерн, за умови успішного виконання ним індивідуального навчального плану, може бути переведений у число студентів на вільні місця на загальних підставах. Навчання екстерна здійснюється за індивідуальним навчальним планом, що складається ним за погодженням з відповідною випусковою кафедрою і затверджується директором інституту/деканом факультету. Індивідуальний навчальний план екстерна складається на кожний навчальний рік протягом першого місяця навчального року. Тривалість екстернату для здобуття певного ступеня не регламентується нормативною тривалістю навчання, а визначається можливостями екстерна засвоїти необхідний обсяг змісту освіти; для тих, хто здобуває першу вищу освіту, індивідуальні плани складаються виходячи з нормативного терміну реалізації навчального плану, але не менше програми одного семестру.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kpi.ua/document_extern

За кількістю учасників форми організації освітнього процесу поділяють на *групові й індивідуальні*. При *груповій формі* організації учіння розв'язання навчальної проблеми виступає водночас і як засіб спільної продуктивної роботи членів групи, і як засіб спілкування. В центрі моделі навчального

процесу опиняється не відношення до об'єкта (предмета), а відношення студентів один до одного з приводу об'єкта (суб'єкт-об'єкт-суб'єктне ставлення). Оптимальне співвідношення діяльності і спілкування приводить до органічного поєднання навчальної і розвивальної функцій. При *індивідуальній формі* максимальний ефект можна досягти лише у тому випадку, коли викладач працює один на один із студентом.

Основними видами навчальних занять є: лекція, семінарське, лабораторне, практичне заняття, комп'ютерний практикум, індивідуальне навчальне заняття та консультація.

Лекція – основний вид навчальних занять, призначених для викладення теоретичного матеріалу.

Як правило, окрема лекція є елементом курсу лекцій, що охоплює основний теоретичний матеріал одної або декількох тем навчальної дисципліни. Тематика і зміст лекцій визначається робочою програмою кредитного модуля (КМ).

Лекції проводяться лекторами – професорами і доцентами, а також провідними науковими працівниками та спеціалістами, запрошеними для читання лекцій. Як виключення (на один навчальний рік), з дозволу директора інституту/декана факультету, на якому навчаються студенти, читання лекцій може бути доручено старшому викладачу. Кандидатури лекторів, які не входять до штатного розкладу науково-педагогічних працівників, мають бути затверджені директором інституту/деканом факультету за поданням завідувачів відповідних кафедр.

Лектор, якому доручено читання лекцій, зобов'язаний не пізніше ніж за 3 місяці до початку навчального року подати завідувачу кафедри складену ним робочу програму КМ, комплект індивідуальних завдань (якщо вони заплановані) та засоби діагностики для проведення семестрового контролю.

Лектор, який читатиме лекції з цієї навчальної дисципліни вперше, повинен подати складений ним конспект лекцій (авторський навчальний посібник) та провести пробні лекції перед науково-педагогічними працівниками та науковими співробітниками кафедри.

Лектор зобов'язаний дотримуватися робочої програми КМ щодо тематики та змісту лекційних занять, але не обмежуватися у питаннях інтерпретації навчального матеріалу, формах і методах його викладення.

Лекція проводиться у відповідно обладнаних аудиторіях. Лекція може проводитись із використанням обладнання інтерактивного доступу.

Виділяють такі *види лекцій*:

- *вступна* – лектор ознайомлює студентів з метою та завданнями навчальної дисципліни, її місцем у системі підготовки фахівця і взаємозв'язком з іншими дисциплінами навчального плану, а також з розподілом навчального часу за видами занять, методичними особливостями вивчення навчальної дисципліни та індивідуальними семестровими завданнями, формами звітності студентів й атестаційними вимогами до знань і умінь, критеріями оцінювання результатів навчання, з принципом

рейтингової системи оцінювання (PCO). Ознайомлює студентів з основними підручниками і навчальними посібниками;

- *інформаційна* – лектор послідовно викладає зміст навчального матеріалу відповідно до вимог робочої програми КМ;

- *проблемна* – за допомогою використання елементів проблемності (проблемні питання, проблемні задачі та ситуації тощо) процес пізнання студентів наближається до пошукової, дослідницької діяльності, за рахунок цього забезпечується досягнення трьох основних цілей: ефективного засвоєння студентами теоретичних знань, розвиток теоретичного мислення, формування пізнавального інтересу до змісту навчальної дисципліни та професійної мотивації майбутнього фахівця;

- *оглядова* – читається наприкінці певного розділу навчальної дисципліни. Така лекція має відзеркалювати узагальнений зміст основних теоретичних положень, що складають науково-понятійну основу цього розділу. Оглядова лекція має на меті систематизацію знань на більш високому рівні, загострення уваги студентів на невирішених і спірних проблемах;

- *підсумкова* – остання лекція, на якій лектор підводить підсумки спільної роботи, ступеня досягнення цілей навчання, націлює студентів на підготовку до семестрового контролю, конкретизує атестаційні вимоги до знань і умінь, нагадує критерії оцінювання рівня засвоєння навчальної дисципліни;

- *установча* – зміст навчальної лекції передбачає у стислий термін настановних зборів студентів-заочників надати загальну структуру змісту навчальної дисципліни, окреслити її завдання для самостійного вивчення, розглянути найбільш складні питання, дати рекомендації з використання навчальної і методичної літератури та виконання індивідуальних семестрових завдань з КМ.

Лекція складається з таких елементів:

- *вступна частина*: формулювання завдань лекції, актуалізація проблем, професійна орієнтація, встановлення зв'язку з попередніми і наступними лекціями;

- *основна частина*: виклад, докази, аналіз висвітлення подій, розбір фактів, демонстрація досвіду, характеристика різних поглядів на проблему, визначення своєї позиції, формулювання власних висновків, демонстрація зв'язків із практикою;

- *заклучна частина* – формулювання основного висновку, завдання та методичні поради з організації самостійної роботи студентів, відповіді на запитання.

Головні *дидактичні вимоги* до лекції: високий науково-теоретичний рівень; забезпечення ефективного сприйняття студентами навчального матеріалу на основі врахування психолого-дидактичних закономірностей пізнавальної діяльності студентів; формування високого рівня самостійності

й ініціативності студентів шляхом організації їх активної розумової діяльності у процесі навчання; високий виховний вплив на студентів.

При організації і проведенні лекції у лектора мають бути в наявності робоча програма КМ, план лекції, конспект або тези лекції, засоби забезпечення наочності (мультимедійні презентації, плакати, макети тощо), журнал обліку навчальної роботи академічних груп, в яких науково-педагогічний працівник має зробити записи про проведення лекції.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kpi.ua/lessons>

Семінарське заняття – вид навчального заняття, на якому науково-педагогічний працівник організує дискусію з попередньо визначених проблем. На підставі плану семінарського заняття студенти готують тези виступів з цих проблем.

Головна мета семінарського заняття – забезпечення практичного використання теоретичних знань в умовах, що моделюють форми діяльності науковців, предметний та соціальний контекст цієї діяльності. Науково-педагогічний працівник має організувати наукову дискусію та забезпечити: розширення знань, пов'язаних з певними проблемами, пошук нового у вже відомому, перенесення знань у нові ситуації та умови тощо

Перелік тем семінарських занять визначається робочою програмою КМ. Семінарські заняття проводяться в аудиторіях або навчальних кабінетах з однією академічною групою.

На кожному семінарському занятті науково-педагогічний працівник, згідно з критеріями РСО, оцінює виступи студентів, їх активність в дискусії, вміння формулювати та відстоювати свою позицію та ін. Одержані студентом оцінки за окремі семінарські заняття вносяться до рейтинг-листів та враховуються в рейтингу результатів навчання студента з КМ.

При організації і проведенні семінарських занять у науково-педагогічного працівника мають бути: робоча програма КМ; план проведення семінарського заняття; засоби забезпечення наочності (мультимедійні презентації, плакати тощо); критерії оцінювання виступів студентів; журнал обліку навчальної роботи академічних груп, в яких науково-педагогічний працівник має зробити записи про проведення заняття.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kpi.ua/lessons>

Тема 2.4. Форми організації освітнього процесу. Види навчальних занять

Лекція 9. Методика проведення практичних занять.

2 год.

Перелік основних питань:

1. Практичні заняття у вищій школі: мета, основні завдання.
2. Поняття про ділові навчальні ігри. Принципи організації ділових ігор.
3. Індивідуальні навчальні заняття. Консультації.

Завдання на самостійну роботу:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Поясніть специфіку проведення практичних занять у технічному ВНЗ.

2. Розкрийте принципи організації ділових ігор
3. Охарактеризуйте методичні прийоми, що застосовуються викладачами в процесі проведення практичних занять з фахових дисциплін.

Література: Базова: 1; 8; 10; 13. Допоміжна: 1; 11.

Конспект лекції

Практичне заняття – вид навчального заняття, на якому студенти під керівництвом науково-педагогічного працівника, шляхом виконання певних відповідно сформульованих завдань, закріплюють теоретичні положення навчальної дисципліни і набувають вмінь їх практичного застосування.

Основними *дидактичними вимогами* до практичних занять є:

- забезпечення професійної спрямованості;
- використання наукових методів пізнання та відповідного понятійного апарату;
- розкриття на конкретних прикладах органічної єдності теорії та практики;
- забезпечення логічної послідовності побудови заняття;
- раціональне використання дидактично доцільних методів навчання, що формують у студентів самостійний творчий підхід.

Практичні заняття проводяться в аудиторіях або в навчальних лабораторіях, оснащених необхідними технічними засобами навчання, обчислювальною технікою тощо. З окремих навчальних дисциплін, з урахуванням особливостей вивчення цих дисциплін та безпеки життєдіяльності студентів, допускається поділ академічної групи на декілька підгруп. Поділ є можливим при чисельності підгрупи не менше ніж 12 студентів. Перелік цих навчальних дисциплін за рекомендацією Методичної ради університету затверджується наказом ректора. Поділ академічних груп на підгрупи повинен бути зазначений у робочих навчальних планах.

Перелік тем та зміст практичних занять визначається робочою програмою КМ. Науково-педагогічний працівник, якому доручено проведення практичних занять, за узгодженням з лектором даної навчальної дисципліни розробляє дидактичне забезпечення: індивідуальні завдання різної складності для розв'язання їх студентами на занятті, методичні прийоми розгляду окремих теоретичних положень або розв'язання практичних задач, контрольні завдання (тести) для виявлення ступеня сформованості необхідних умінь тощо.

Практичне заняття включає проведення контролю знань і вмінь, постановку загальної проблеми (завдання) викладачем та її обговорення за участю студентів, розв'язання задач з їх обговоренням, вирішення контрольних завдань, їх перевірка та оцінювання згідно з критеріями РСО.

Оцінки, одержані студентом за окремі практичні заняття, вносяться до рейтинг-листа та враховуються в рейтингу результатів навчання студента з кредитного модуля.

При організації і проведенні практичних занять у науково-педагогічного працівника мають бути:

- робоча програма КМ;
 - план проведення практичного заняття;
 - індивідуальні завдання різної складності;
 - необхідне обладнання (макети, прилади тощо);
 - засоби забезпечення наочності (мультимедійні презентації, плакати тощо);
 - контрольні завдання (тести) і критерії їх оцінювання;
 - журнал обліку навчальної роботи академічних груп, в яких науково-педагогічний працівник має зробити записи про проведення заняття.
- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kpi.ua/lessons>

Ділова навчальна гра є різновидом практичного заняття, який передбачає відтворення предметного і соціального змісту майбутньої професійної діяльності фахівця, моделювання тих систем відносин, які є притаманними для цієї діяльності. Використання знакових засобів (документів, таблиць, графіків тощо) дозволяє імітувати професійну ситуацію, подібну за своїми основними характеристикам до тієї, що притаманна реальній діяльності фахівця на виробництві. Відтворенню у діловій грі при цьому підлягають лише найбільш типові, узагальнені ситуації у стислому масштабі часу.

Розвиток особистості фахівця у діловій грі зумовлений: системою соціально і особистісно значущої мотивації учіння; можливістю цілепокладання і цілездійснення у груповій діяльності, можливістю отримання цілісного динамічного образу ситуації професійної діяльності в її предметному і соціальному аспектах.

Розробка ділової гри та її впровадження у навчальний процес включає такі *основні етапи*:

Вибір об'єкта гри.

Дослідження закономірностей, моделей.

Попередня розробка процесу гри.

Розробка системи стимулювання.

Розробка документообігу і числового масиву.

Детальна пророблення процесу гри.

Організація матеріального і технічного забезпечення.

Експериментальне впровадження і корегування.

Слід зазначити, що в процесі ділової гри реалізується ряд *психолого-педагогічних принципів*, які необхідно враховувати як на етапі розробки ігрового практичного заняття, так і на етапі його проведення:

– принцип імітаційного моделювання конкретних умов і динаміки виробництва, а також ігрового моделювання змісту професійної діяльності фахівців;

– принцип проблемності змісту навчальної ділової гри і процесу його розгортання в ученнево-пізнавальній діяльності студентів;

– принцип спільної діяльності учасників в умовах рольової взаємодії, розподілу й інтеграції, виробничих функцій фахівців, що імітуються у грі;

– принцип діалогічного спілкування і взаємодії партнерів по грі як необхідна умова розв'язання навчальних завдань (проблем), підготовки і прийняття узгоджених рішень, розвитку пізнавальної активності особистості;

– принцип двохплановості ігрової навчальної ситуації, суть якого полягає в тому, що «серйозна» діяльність з розвитку особистості фахівця реалізується у «несерйозній» ігровій формі.

При організації і проведенні ділових навчальних ігор у науково-педагогічного працівника мають бути:

- робоча програма КМ;
- сценарій проведення ділової гри;
- роздавальний матеріал (ідентифікаційні бейджи, картки із завданнями та «конфіденційною» інформацією, описи змісту ролей тощо);
- необхідне обладнання (макети, прилади тощо);
- засоби забезпечення наочності (таблиці, плакати тощо);
- інформація щодо системи стимулювання учасників гри;
- бланки для фіксації результатів гри критерії їх оцінювання;
- журнал обліку навчальної роботи академічних груп, в яких науково-педагогічний працівник має зробити записи про проведення заняття.

Індивідуальне навчальне заняття проводиться з окремими студентами, які виявили особливі здібності в навчанні та схильність до науково-дослідної роботи і творчої діяльності, з метою підвищення рівня їх підготовки та розкриття індивідуального творчого обдарування. Індивідуальні навчальні заняття організуються у поза навчальний час за окремим графіком, складеним кафедрою з урахуванням індивідуальних навчальних планів, зі студентами:

- учасниками олімпіад з фаху або окремих дисциплін;
- членами збірних команд університету з видів спорту;
- з магістрантами за темами наукових досліджень.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kpi.ua/lessons>

Консультація – вид навчального заняття, на якому студент отримує від науково-педагогічного працівника (безпосередньо або через веб-ресурси кафедри) відповіді на конкретні запитання або пояснення окремих теоретичних положень чи їх практичного використання.

Протягом семестру консультації з навчальних дисциплін проводиться за встановленим кафедрою розкладом із розрахунку відповідного часу, що планується на консультації з певної навчальної дисципліни.

Під час підготовки до екзаменів (семестрових, випускних) проводяться групові консультації.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kpi.ua/lessons>

Тема 2.4. **Форми організації освітнього процесу. Види навчальних занять**

Лекція 10. Методика проведення лабораторних занять.

2 год.

Перелік основних питань:

1. Лабораторні роботи, мета та основні завдання їх проведення.

2. Особливості лабораторних робіт в залежності від конкретних навчальних дисциплін.
3. Комп'ютерний практикум. Зміст навчальних занять.

Завдання на самостійну роботу:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Визначте мету та основні завдання проведення лабораторних робіт у технічному ВНЗ.
2. Проаналізуйте психологічні умови організації продуктивної ученнево-пізнавальної діяльності студентів у процесі лабораторної роботи.
3. Дайте характеристику методичних прийомів, що застосовуються викладачами в процесі проведення лабораторних занять з фахових дисциплін.

Література: Базова: 1; 4; 8; 13. Допоміжна: 1.

Конспект лекції

Лабораторне заняття – вид навчального заняття, на якому студент під керівництвом науково-педагогічного працівника проводить натурні або імітаційні експерименти чи дослідження з метою практичного підтвердження окремих теоретичних положень, набуває практичного досвіду роботи з лабораторним обладнанням, оснащенням, обчислювальною технікою, вимірювальною апаратурою, оволодіває методикою експериментальних досліджень в конкретній предметній галузі та обробки отриманих результатів.

Перелік тем лабораторних робіт визначається робочою програмою КМ. Заміна лабораторних занять іншими видами навчальних занять не припустима.

Лабораторні заняття проводяться у спеціально оснащених навчальних лабораторіях з використанням обладнання, пристосованого до умов навчального процесу (лабораторних макетів, установок та ін.). Лабораторні заняття можуть проводитися також в умовах реального професійного середовища (на підприємстві, в наукових лабораторіях тощо) або у навчальних цифрових електронних лабораторіях. Кожна лабораторна робота має бути забезпечена методичною розробкою – методичними вказівками до виконання лабораторної роботи. До початку лабораторних занять науково-педагогічний працівник має провести інструктаж з техніки безпеки та отримати підписи студентів у відповідному журналі про ознайомлення із правилами техніки безпеки при проведенні лабораторних занять.

Для проведення лабораторних занять академічна група поділяється на дві підгрупи. Поділ є можливим при чисельності підгрупи не менше ніж 12 студентів. З окремих навчальних дисциплін, з урахуванням особливостей вивчення цих дисциплін та безпеки життєдіяльності студентів, допускається поділ академічної групи на підгрупи з меншою чисельністю. Перелік цих навчальних дисциплін за рекомендацією Методичної ради університету затверджується наказом ректора. Такий поділ академічних груп повинен бути зазначений у робочих навчальних планах.

Структура лабораторної роботи:

- *вступна частина* – тема роботи, її ціль, задачі, мотивація виконання; проведення контролю підготовленості студентів до виконання конкретної лабораторної роботи; інструктаж про виконання завдань та виключення можливих типових помилок;

- *основна частина* – інструктаж на робочому місці для кожного студента; перевірка дотримання студентами вимог до послідовності та якості виконання завдань, санітарних, організаційних норм та техніки безпеки; виконання студентами лабораторних досліджень; проведення проміжного контролю з метою коригування результатів роботи та своєчасного виявлення помилок; демонстрація викладачем оптимальних, раціональних окремих методів і прийомів виконання завдання;

- *заклучна частина* – проведення контролю якості виконання завдань; визначення типових помилок в процесі аналізу ходу проведення лабораторного завдання та засобів їх попередження; оцінка результатів діяльності кожного студента на основі встановлених критеріїв; видача домашнього завдання для самостійної підготовки до наступного лабораторного заняття.

Підсумкова оцінка, згідно з критеріями РСО, вноситься до рейтинг-листа та журналу обліку виконання лабораторних робіт і враховується в рейтингу результатів навчання студента з КМ. Наявність позитивних оцінок, одержаних студентом за всі лабораторні роботи, що передбачені робочою програмою, є необхідною умовою допуску студента до семестрового контролю з даного КМ.

При організації і проведенні лабораторного заняття у науково-педагогічного працівника мають бути: робоча програма КМ; методичні вказівки до виконання лабораторних робіт з КМ; контрольні завдання (тести) для проведення контролю підготовленості студентів до виконання лабораторної роботи і критерії оцінювання; журнал обліку наявності та стану обладнання та приладів, в якому відповідальна особа вказує дату останньої їх перевірки; журнал обліку інструктажу з техніки безпеки при проведенні лабораторних робіт; журнал обліку виконання лабораторних робіт; інструкції з техніки безпеки у місці, доступному широкому огляду; журнал обліку навчальної роботи академічної групи, в якому науково-педагогічний працівник має зробити запис про проведення заняття.

Комп'ютерний практикум – вид навчального заняття, на якому науково-педагогічний працівник організує індивідуальну роботу студентів на ПЕОМ з метою формування умінь практичного використання певних оболонок, програм.

Комп'ютерний практикум проводиться у спеціально оснащених комп'ютерних класах (навчальних лабораторіях). Комп'ютерні практикуми мають бути забезпечені методичною розробкою – методичними вказівками до виконання комп'ютерних практикумів.

Для проведення комп'ютерного практикуму академічна група поділяється на дві підгрупи. Поділ є можливим при чисельності підгрупи не менше ніж 12 студентів.

Перелік тем комп'ютерних практикумів визначається робочою програмою КМ. Заміна комп'ютерного практикуму іншими видами навчальних занять не допускається.

Зміст комп'ютерного практикуму:

- *вступна частина* – тема заняття, його ціль, задачі, мотивація виконання; проведення контролю підготовленості студентів до виконання конкретної роботи; інструктаж про виконання завдань та виключення можливих типових помилок;

- *основна частина* – виконання студентами завдань практикуму; проведення проміжного контролю з метою коригування результатів самостійної роботи та своєчасного виявлення помилок; демонстрація викладачем оптимальних, раціональних окремих методів і прийомів виконання завдання;

- *заклучна частина* – проведення контролю якості виконання завдань; визначення типових помилок в процесі аналізу ходу проведення практикуму та засобів їх попередження; оцінка результатів діяльності кожного студента на основі встановлених критеріїв; видача домашнього завдання для самостійної підготовки до наступного заняття.

Підсумкова оцінка, згідно з критеріями РСО, вноситься до рейтинг-листа та журналу виконання комп'ютерних практикумів і враховуються в рейтингу результатів навчання студента з КМ. Наявність позитивних оцінок, одержаних студентом за всі комп'ютерні практикуми, що передбачені робочою програмою, є необхідною умовою допуску студента до семестрового контролю з даного КМ.

При організації і проведенні комп'ютерного практикуму у науково-педагогічного працівника мають бути: робоча програма КМ; методичні вказівки до виконання комп'ютерних практикумів з КМ; контрольні завдання (тести) для проведення контролю підготовленості студентів до виконання комп'ютерного практикуму і критерії їх оцінювання; журнал обліку виконання комп'ютерних практикумів; журнал обліку наявності та стану обладнання та приладів, в якому відповідальна особа вказує дату останньої їх перевірки; інструкції з техніки безпеки у місці, доступному широкому огляду; журнал обліку навчальної роботи академічної групи, в якому науково-педагогічний працівник має зробити запис про проведення заняття.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kpi.ua/lessons>

Тема 2.5. Курсове і дипломне проектування. Тема 2.6. Практика

Лекція 11. Курсове і дипломне проектування. Практика.

2 год.

Перелік основних питань:

1. Проектування як творча діяльність студентів технічного ВНЗ.

2. Вимоги до структури та оформлення дипломного проекту (магістерської дисертації).
3. Практика як спеціальна форма освітнього процесу.
4. Робота кафедри з підготовки студентів до проходження практики.

Завдання на самостійну роботу:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Поясніть місце курсових та дипломних проектів в системі видів навчання фахових дисциплін.
2. Охарактеризуйте методичні прийоми, що застосовуються викладачами в процесі здійснення керівництва курсовими і дипломними проектами з фахових дисциплін.
3. Проаналізуйте етапи роботи кафедри з підготовки студентів до проходження практики.

Література: Базова: 6; 8; 13. Допоміжна: 2.

Конспект лекції

Курсовий проект (КП) з навчальної дисципліни є окремим кредитним модулем – це творче індивідуальне завдання, кінцевим результатом виконання якого є розробка нового продукту (пристрою, обладнання, технологічного процесу, механізму, апаратних і програмних засобів тощо або їх окремих частин). Курсовий проект містить розрахунково-пояснювальну записку, креслення та інші матеріали, які визначаються завданням на курсове проектування. Курсовий проект виконується студентом самостійно під керівництвом науково-педагогічного працівника протягом визначеного терміну в одному семестрі згідно з технічним завданням на основі знань та умінь, набутих з даної та суміжних навчальних дисциплін, а також матеріалів промислових підприємств і науково-дослідних установ, патентів тощо.

Курсова робота (КР) з навчальної дисципліни є окремим кредитним модулем – це індивідуальне завдання, яке передбачає розробку сукупності документів (розрахунково-пояснювальної або пояснювальної записки, за необхідності – графічного, ілюстративного матеріалу), та є творчим або репродуктивним рішенням конкретної задачі щодо об'єктів діяльності фахівця (пристроїв, обладнань, технологічних процесів, механізмів, апаратних та програмних засобів, або їх окремих частин; економічних, соціальних, лінгвістичних проблем тощо), виконаним студентом самостійно під керівництвом науково-педагогічного працівника згідно із завданням, на основі набутих з даної та суміжних дисциплін знань та умінь.

Курсові проекти (роботи) сприяють розширенню і поглибленню теоретичних знань, розвитку досвіду їх практичного використання, самостійного розв'язання конкретних завдань.

З курсового проекту (роботи) має бути розроблено робочу програму КМ та рейтингову систему оцінювання. Семестровим контролем з КП (КР) є диференційований залік.

Тематика курсових проектів (робіт) повинна відповідати завданням навчальної дисципліни і тісно пов'язуватися з практичними потребами

конкретного фаху. Тематика курсових проектів (робіт) щорічно переглядається, оновлюється та затверджується на засіданнях кафедр.

Мета, завдання та порядок виконання курсових проектів і робіт, зміст та обсяг їх окремих частин, характер вихідних даних, а також інші вимоги наводяться у методичних вказівках, які розробляються кафедрами, що ведуть курсове проектування.

В одному семестрі планується не більше одного курсового проекту/роботи. Умовою планування у навчальних планах КП (КР) є наявність практичних занять (комп'ютерних практикумів) з відповідної навчальної дисципліни. КП (КР) можуть плануватися з навчальних дисциплін обсягом не менше 4-х кредитів. На виконання курсового проекту у робочому навчальному плані та у програмі відповідної навчальної дисципліни необхідно передбачити 45 годин СРС, на виконання курсової роботи – 30 годин СРС. Студентам надається право вибору теми курсового проекту/роботи або пропонується запропонувати власну тему. Закріплення тем курсових проектів/робіт за студентами реєструється у журналі із зазначенням дати.

Керівництво курсовими проектами (роботами) здійснюється найбільш кваліфікованими науково-педагогічними працівниками. захист курсового проекту (роботи) проводиться прилюдно перед комісією у складі двох науково-педагогічних працівників, в тому числі і керівника курсового проекту (роботи). Результати захисту курсового проекту (роботи) оцінюються за національною шкалою та за шкалою ЄКТС відповідно до рейтингової системи оцінювання.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kpi.ua/regulations-6-2>

Випускна атестація здобувачів вищої освіти проводиться у формі екзамену (-нів) або/та захисту дипломного проекту (ДП), дипломної роботи (ДР), магістерської дисертації (МД). Форма проведення випускної атестації здобувачів вищої освіти визначається відповідним стандартом вищої освіти та навчальним планом.

Вимоги до змісту ДП (ДР, МД), програми випускних екзаменів та екзаменаційні білети розробляє випускова кафедра з урахуванням вимог відповідного стандарту вищої освіти та рекомендацій, що викладені у Положенні про випускну атестацію студентів КПІ ім. Ігоря Сікорського.

Результати захисту ДП (ДР, МД) та складання випускних екзаменів оцінюються Екзаменаційною Комісією відповідно до критеріїв оцінювання за 100-бальною шкалою з наступним переведенням балів до оцінок за національною шкалою та шкалою ЄКТС.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kpi.ua/regulations-7-8>

Практика. Практика є необхідним компонентом підготовки фахівців. Метою практичної підготовки є оволодіння студентами сучасними методами, формами організації та знаряддями праці в галузі їх майбутньої професійної діяльності, формування на базі одержаних знань професійних умінь і досвіду прийняття самостійних рішень під час конкретної роботи в реальних

ринкових і виробничих умовах, виховання потреби систематично оновлювати свої знання та творчо їх застосовувати в практичній діяльності.

Залежно від конкретної спеціальності та цілей практика може бути: навчальна, виробнича, технологічна, експлуатаційна, конструкторська, педагогічна, економічна, науково-дослідна, переддипломна тощо.

Перелік усіх видів практик, їх форми та терміни проведення визначаються навчальними і робочими навчальними планами.

Заключною ланкою практичної підготовки є переддипломна практика студентів, яка проводиться перед виконанням дипломного проекту (роботи). Перед проходженням переддипломної практики студент повинен отримати тему дипломного проекту (роботи) для того, щоб під час практики закріпити та поглибити знання дисциплін професійної підготовки, зібрати фактичний матеріал та виконати необхідні дослідження за темою проекту (роботи). Для магістерської підготовки такі завдання може виконувати науково-дослідна практика. Переддипломна, науково-дослідна та педагогічна практики проводяться індивідуально.

Відповідальність за організацію, проведення і контроль практики покладається на завідувача відповідної кафедри.

Практика студентів проводиться на сучасних підприємствах і в організаціях (як виняток – на кафедрах університету) під організаційно-методичним керівництвом науково-педагогічного працівника відповідної кафедри та спеціаліста підприємства (організації).

Зміст і технологія проходження практики визначається програмою практики, яка розробляється відповідною кафедрою (кафедрами) та затверджується директором/деканом відповідного інституту/факультету. Програма визначає види і форми перевірки рівня сформованості необхідних умінь, вимоги до звіту студента про виконання програми практики та індивідуального завдання. Звіт з практики захищається студентом у комісії, яка призначається завідувачем відповідної кафедри. Студенту, який не виконав програму практики з поважних причин, може бути надано право проходження практики повторно при виконанні умов, визначених інститутом/факультетом. Студент, який востаннє отримав негативну оцінку з практики в комісії, відраховується з університету.

Підсумки кожної практики обговорюються на засіданнях кафедр, а загальні підсумки практики підводяться на вчених радах інститутів/факультетів не менше одного разу протягом навчального року.

При організації та проведенні практики ведеться така документація: довгострокові та одноразові індивідуальні договори з підприємствами щодо проходження практики студентами; розпорядження по інституту/факультету про закріплення студентів до баз практики; накази університету про направлення студентів на практику і призначення керівників; програми та робочі програми практики; методичні рекомендації щодо проходження практики та звітності за її результатами; щоденники та індивідуальні завдання студентам для проходження практики; журнал відвідування

студентами практики; графіки відвідування баз практики її керівниками з метою здійснення контролю; звіти студентів про виконання програми практики; відомість обліку успішності.

Докладніше питання організації, проведення і підведення підсумків практики студентів розглянуті у наказі Міністерства освіти України від 08.04.1993 р. № 93 «Про затвердження Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України» (зі змінами, внесеними згідно з наказом Міносвіти від 20.12.1994 р. № 351).

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kpi.ua/regulations-6-3>

Тема 2.7. Самостійна робота студентів

Лекція 12. Самостійна робота студентів.

2 год.

Перелік основних питань:

1. Цілі СРС та основні принципи її організації.
2. Різновиди СРС та педагогічне управління ними.
3. Особливості організації самостійної роботи студентів при заочному і дистанційному навчанні.

Завдання на самостійну роботу:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Поясніть психолого-педагогічні особливості СРС порівняно з іншими видами навчальної роботи у вищій школі
2. Розкрийте структуру й послідовність дій викладача і студента в процесі організації та реалізації СРС.
3. Охарактеризуйте особливості організації самостійної роботи студентів екстернату.

Література: Базова: 5; 11; 13. Допоміжна: 3; 10.

Конспект лекції

Самостійна робота студента (СРС) є основним засобом засвоєння навчального матеріалу у вільний від аудиторних занять час. Самостійну роботу можна визначити як безпосередньо або опосередковано скеровані викладачем пошук, виявлення, аналіз і використання навчальної або наукової інформації. Самостійна робота студента включає опрацювання навчального матеріалу, підготовку до лекцій та інших видів навчальних занять, виконання індивідуальних завдань, підготовку атестаційної роботи, науково-дослідну роботу тощо.

Навчальний час, відведений на самостійну роботу студента денної форми навчання, регламентується робочим навчальним планом і складає, як правило, від 1/3 до 2/3 від загального обсягу навчального часу, відведеного на вивчення конкретної дисципліни. Враховуючи, що тижневе навчальне навантаження студента складає 45 годин, щотижнева самостійна робота повинна складати, як правило, від 15 до 30 годин.

При плануванні часу самостійної роботи студентів рекомендується одна година СРС на кожну лекцію. Для підготовки до:

- практичного заняття – 1-2 години;

- лабораторної роботи, комп'ютерного практикуму – 2-3 години;
- семінарського заняття, модульної контрольної роботи – 2-4 години;
- заліку – 6 годин;
- екзамену – 30 годин.

Зміст самостійної роботи студента з конкретного кредитного модулю визначається робочою програмою КМ, методичними матеріалами, завданнями та вказівками науково-педагогічного працівника.

Самостійна робота студента забезпечується системою навчально-методичних засобів, передбачених робочою програмою КМ: підручниками та навчальними посібниками, конспектами (курсами, текстами) лекцій, практикумами, збірниками задач, завдань, комплектами індивідуальних семестрових завдань, комп'ютерними навчальними комплексами, методичними рекомендаціями (вказівками) до СРС з кредитного модуля, виконання окремих завдань та ін., які повинні мати також і електронні версії, доступні студентам у електронному кампусі університету. Ці навчально-методичні матеріали повинні передбачати можливість проведення самоконтролю з боку студента. Для самостійної роботи студенту також рекомендується відповідна наукова та професійна монографічна і періодична література.

Самостійна робота студента із засвоєння навчального матеріалу може проходити в науково-технічній бібліотеці університету, навчальних аудиторіях, лабораторіях, комп'ютерних класах, а також в домашніх умовах.

Для забезпечення належних умов роботи студентів, у разі необхідності, ця робота здійснюється за попередньо складеним в інституті/на факультеті графіком, що гарантує необхідну ритмічність СРС, а також можливість індивідуального доступу студента до необхідних дидактичних і технічних засобів загального користування. Графік доводиться до відома студентів на початку навчального семестру.

При організації самостійної роботи студентів з використанням складного обладнання, установок, інформаційних систем (комп'ютерних баз даних, систем автоматизованого проектування, автоматизованих навчальних систем тощо) необхідно забезпечити можливість одержання необхідної консультації або допомоги з боку спеціалістів кафедри.

Навчальний матеріал КМ, передбачений для засвоєння студентом у процесі самостійної роботи, виноситься на підсумковий контроль разом з навчальним матеріалом, що вивчався при проведенні аудиторних навчальних занять.

Курсовий проект (КП) з навчальної дисципліни є окремим кредитним модулем – це творче індивідуальне завдання, кінцевим результатом виконання якого є розробка нового продукту (пристрою, обладнання, технологічного процесу, механізму, апаратних і програмних засобів тощо або їх окремих частин). Курсовий проект містить розрахунково-пояснювальну записку, креслення та інші матеріали, які визначаються завданням на курсове проектування. Курсовий проект виконується студентом самостійно під

керівництвом науково-педагогічного працівника протягом визначеного терміну в одному семестрі згідно з технічним завданням на основі знань та умінь, набутих з даної та суміжних навчальних дисциплін, а також матеріалів промислових підприємств і науково-дослідних установ, патентів тощо.

Курсова робота (КР) з навчальної дисципліни є окремим кредитним модулем – це індивідуальне завдання, яке передбачає розробку сукупності документів (розрахунково-пояснювальної або пояснювальної записки, за необхідності – графічного, ілюстративного матеріалу), та є творчим або репродуктивним рішенням конкретної задачі щодо об'єктів діяльності фахівця (пристроїв, обладнань, технологічних процесів, механізмів, апаратних та програмних засобів, або їх окремих частин; економічних, соціальних, лінгвістичних проблем тощо), виконаним студентом самостійно під керівництвом науково-педагогічного працівника згідно із завданням, на основі набутих з даної та суміжних дисциплін знань та умінь.

Індивідуальні завдання з кредитних модулів (реферати, розрахункові, графічні, розрахунково-графічні роботи, контрольні роботи, що виконуються під час СРС (домашні контрольні роботи) та ін.) сприяють більш поглибленому вивченню студентом теоретичного матеріалу, формуванню вмінь використання знань для вирішення відповідних практичних завдань. Конкретні види індивідуальних завдань з певних КМ визначаються робочим навчальним планом. Терміни видачі, виконання і захисту індивідуальних завдань визначаються графіком, що розробляється випусковою кафедрою на кожний семестр. Індивідуальні завдання виконуються студентами самостійно із забезпеченням необхідних консультацій з окремих питань з боку науково-педагогічного працівника. Одержані студентом оцінки, згідно з критеріями РСО, за індивідуальне завдання враховуються в рейтингу результатів навчання студента з КМ.

Наявність позитивних оцінок, отриманих студентом за індивідуальні завдання, є необхідною умовою допуску студента до семестрового контролю з даного КМ.

Виконані індивідуальні роботи студентів зберігаються на кафедрі протягом одного року, потім списуються та утилізуються в установленому порядку.

Розрахунково-графічна робота (РГР) – індивідуальне завдання, яке передбачає вирішення конкретної практичної навчальної задачі з використанням відомого, а також (або) самостійно вивченого теоретичного матеріалу. Значну частину такої роботи складає графічний матеріал, який виконується відповідно до чинних нормативних вимог.

Розрахункові та графічні роботи (РР, ГР) – індивідуальні завдання, які передбачають вирішення конкретної практичної навчальної задачі з використанням відомого, а також (або) самостійно вивченого теоретичного матеріалу. Основну частину РР складають розрахунки, які можуть супроводжуватися ілюстративним матеріалом: графіками, векторними

діаграмами, гістограмами тощо. Основну частину ГР складає графічний матеріал, виконаний відповідно до чинних нормативних вимог.

Умовою планування у навчальних планах РГР (РР, ГР) є наявність практичних занять з відповідної навчальної дисципліни.

Контрольні роботи, що виконуються під час СРС (домашні контрольні роботи – ДКР) – це індивідуальні завдання, які передбачають самостійне виконання студентом певної практичної роботи на основі засвоєного теоретичного матеріалу. Контрольні роботи, як і розрахункові роботи, можуть передбачати певний ілюстративний матеріал.

В одному семестрі кількість РГР (РР, ГР, ДКР) для студентів денної форми навчання – не більше 4, а для студентів заочної форми – не більше 10. На виконання студентами кожної з цих робіт у робочій програмі КМ необхідно передбачити не менше 15-20 годин СРС.

Реферати, аналітичні огляди, переклади та ін. – це індивідуальні завдання, які сприяють поглибленню і розширенню теоретичних знань студентів з окремих тем навчальної дисципліни, розвивають досвід самостійної роботи з навчальною та науковою літературою. Ця форма індивідуальних завдань рекомендується для навчальних дисциплін гуманітарного та соціально-економічного спрямування. В одному семестрі кількість рефератів (аналітичних оглядів тощо) з різних навчальних дисциплін не може бути більше трьох. На виконання реферату з дисципліни у робочій програмі КМ необхідно передбачити не менше 10-15 годин СРС.

Індивідуальні завдання зберігаються на кафедрі протягом одного року, потім списуються та утилізуються в установленому порядку.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kpi.ua/regulations-6-2>

Тема 2.8. Контроль й оцінювання результатів вивчення фахових навчальних дисциплін у вищій школі

Лекція 13. Контроль й оцінювання результатів вивчення фахових навчальних дисциплін у вищій школі. 2 год.

Перелік основних питань:

1. Функції контролю знань студентів.
2. Методи і форми організації контролю, шляхи їх вдосконалення.
3. Основні критерії перевірки знань студентів та їхня характеристика.

Завдання на самостійну роботу:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Визначте мету, завдання і принципи організації контролю.
2. Дайте характеристику особливостей застосування принципів організації контролю з фахової дисципліни на практиці.
3. Поясніть специфіку модульно-рейтингової системи оцінювання якості навчання.
4. Розкрийте основні критерії перевірки та норми оцінювання якості навчання.

Література: Базова: 1; 2; 8; 13. Допоміжна: 1.

Конспект лекції

Контроль результатів навчання. Контрольні заходи є необхідним елементом системи забезпечення якості освіти. Вони визначають відповідність рівня набутих студентами знань і умінь, сформованих компетентностей вимогам нормативних документів щодо вищої освіти і забезпечують своєчасне коригування навчального процесу.

Основні завдання контролю навчального процесу – одержання інформації про його властивості та результати з метою ефективного управління процесом та його оптимізації, досягнення високої якості навчання студентів. Таким чином, основна функція контролю навчального процесу – *діагностико-коригуюча*. Крім того, завданнями контролю можуть бути:

- визначення успішності навчання студентів з метою планування наступних етапів навчального процесу;
- виявлення прогалин у навчанні окремих студентів з метою оптимізації процесу індивідуального навчання та мотивації студентів;
- семестровий контроль, тобто визначення ступеня засвоєння студентами змісту навчання з метою переведення на наступний цикл навчання;
- випускна атестація студентів, тобто встановлення фактичної відповідності рівня підготовки студента вимогам стандартів вищої освіти, присудження студентам відповідного ступеня вищої освіти і присвоєння кваліфікації та видача відповідного диплома.

В усіх зазначених вище випадках реалізується контролююча та діагностико-коригуюча функції. Проте, при контролі навчального процесу може виконуватися й інші функції: навчальна, мотиваційно-стимулююча, організуюча та виховна тощо.

Навчальна функція контролю полягає в активізації роботи студентів по засвоєнню навчального матеріалу, заохоченні повторення та систематизації навчального матеріалу, поглибленого вивчення й удосконалення рівня підготовки. Ця функція сприяє самоконтролю, активізує діяльність кожного студента, забезпечує закріплення погано засвоєного матеріалу.

Виховна функція передбачає формування вольових, моральних та інших позитивних якостей особистості: уміння відповідально та зосереджено працювати, використовувати прийоми самоконтролю, активність й акуратність та ін.

Організуюча функція забезпечує систематичність та планомірність навчальної роботи студентів, активізує їхню самостійну роботу. Організуюча функція починає діяти задовго до підсумкового контролю із самого початку навчання, коли науково-педагогічний працівник дає установки та висуває вимоги, які будуть поставлені при тому або іншому виді контролю.

Мотиваційно-стимулююча функція підвищує прагнення студентів поліпшити свої результати навчання, оцінку з дисципліни, сприяє розвитку змагальності у навчанні.

Види контролю. У навчальному процесі використовуються такі види контролю: вхідний, поточний, рубіжний, підсумковий, контроль збереження знань.

Вхідний контроль проводиться на початку навчання з нової навчальної дисципліни з метою визначення готовності студентів до її засвоєння. Контроль проводиться за допомогою засобів діагностики навчальних дисциплін, що забезпечують цю дисципліну. За результатами вхідного контролю розробляються заходи з надання індивідуальної допомоги студентам, коригування навчального процесу тощо.

Вхідний ректорський контроль якості залишкових знань студентів першого курсу університету обов'язково проводиться з математики та фізики. Такий контроль є об'єктивним і незалежним виявленням рівня залишкових шкільних знань студентів з метою формування стратегій навчальної роботи кафедр університету з першокурсниками.

Поточний контроль проводиться науково-педагогічними працівниками на всіх видах аудиторних занять. Основне завдання поточного контролю – перевірка рівня підготовки студентів до виконання конкретної роботи на занятті. Основна мета поточного контролю – забезпечення зворотного зв'язку між науково-педагогічними працівниками та студентами у процесі навчання, забезпечення управління навчальною мотивацією студентів. Поточний контроль може проводитися у формі усного опитування, письмового експрес-контролю або комп'ютерного тестування на практичних заняттях та лекціях, виступів студентів на семінарських заняттях, а також у формі колоквиуму.

Рубіжний (модульний, тематичний, календарний) контроль – це контроль знань студентів після вивчення логічно завершеної частини робочої програми кредитного модуля. Цей контроль може проводитися у формі контрольної роботи, тестування, виконання індивідуального семестрового завдання та ін.

Контроль збереження знань проводиться через деякий час після вивчення дисципліни. Цей вид контролю не впливає на результативність (оцінку) навчання студента і проводиться вибірково, як правило, в інтересах зовнішнього контролю якості навчання чи внутрішнього, з метою вивчення стійкості засвоєних знань студентами. Прикладом такого виду контролю є ректорський контроль.

Підсумковий контроль забезпечує оцінку результатів навчання студентів на проміжних або заключному етапах їх навчання за певним РВО. Він включає семестровий контроль і випускню атестацію студентів.

Семестровий контроль з кредитного модуля проводиться відповідно до навчального плану у вигляді семестрового екзамену, диференційованого заліку або заліку в терміни, встановлені графіком навчального процесу та в обсязі навчального матеріалу, визначеному робочою програмою КМ. Форма проведення семестрового контролю (усна, письмова, комбінована, тестування тощо), зміст і структура екзаменаційних білетів (контрольних

завдань) та критерії оцінювання визначаються рішенням відповідної кафедри.

Екзамен – це вид підсумкового контролю результатів засвоєння студентом теоретичного та практичного матеріалу (знань і умінь) з кредитного модуля за семестр, що проводиться в період екзаменаційної сесії.

Залік (диференційований залік) – це вид семестрового контролю, при якому засвоєння студентом навчального матеріалу з кредитного модуля оцінюється на підставі результатів поточного контролю (тестування, поточного опитування, виконання індивідуальних завдань та певних видів робіт на практичних, семінарських або лабораторних заняттях/комп'ютерних практикумах) протягом семестру. Семестровий залік планується за відсутності екзамену.

Випускна атестація – це встановлення відповідності засвоєних здобувачами вищої освіти рівня та обсягу знань, умінь, інших компетентностей вимогам стандартів вищої освіти. Випускна атестація здійснюється екзаменаційною комісією із забезпеченням відкритості і гласності. Вищий навчальний заклад на підставі рішення екзаменаційної комісії присуджує особі, яка успішно виконала освітню програму на певному рівні вищої освіти, відповідний ступінь вищої освіти та присвоює відповідну кваліфікацію. Нормативні форми випускної атестації (захист дипломного проекту/роботи, магістерської дисертації та/або екзамену) визначаються навчальним планом згідно з вимогами відповідного стандарту вищої освіти

Рівні контролю. За рівнем контролю розрізняють: самоконтроль, кафедральний, факультетський, ректорський та міністерський.

Самоконтроль призначений для самооцінки студентами якості засвоєння навчального матеріалу з конкретної дисципліни (розділу, теми). З цією метою в підручниках, навчальних посібниках для кожної теми (розділу), а також у методичних рекомендаціях (вказівках) до лабораторних робіт (комп'ютерних практикумів) передбачаються питання для самоконтролю. Більша ефективність самоконтролю забезпечується спеціальними програмами самоконтролю та самооцінки, які є складовими частинами автоматизованих навчальних курсів.

Кафедральний контроль проводиться з метою оцінки рівня підготовки студентів з навчальної дисципліни на різних етапах її вивчення і здійснюється у вигляді вхідного, поточного, рубіжного та семестрового контролю.

Факультетський, ректорський та міністерський контроль є різними рівнями зовнішнього контролю, призначеного для перевірки якості навчального процесу на кафедрах, порівняння ефективності навчання студентів.

Зовнішній контроль усіх рівнів, на відміну від кафедрального, проводиться вибірково (в окремих академічних групах), тільки письмово і, як правило, є контролем збереження знань.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kpi.ua/evaluation>

Тема 2.9. Дидактичні засоби і навчальна техніка

Лекція 14. Дидактичні засоби і навчальна техніка

2 год.

Перелік основних питань:

1. Поняття дидактичних засобів.
2. Типи класифікацій дидактичних засобів.
3. Методичні рекомендації щодо розробки електронних видань навчального призначення.

Завдання на самостійну роботу:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Визначте поняття дидактичних засобів.
2. Проаналізуйте співвідношення понять “дидактичні матеріали” та “технічні засоби навчання”.
3. Дайте характеристику етапів розробки дидактичних матеріалів для ТЗН.

Література: Базова: 3; 4; 8. Допоміжна: 4; 8.

Конспект лекції

Дидактичні засоби. У процесі підготовки фахівців засоби навчання відіграють велику роль, оскільки використовуються раціонально в поєднанні із сучасними методами навчання, і сприяють більш глибокому засвоєнню студентами навчального матеріалу, скороченню часу, необхідного для вивчення тем, розділів тощо. Використання засобів навчання не повинно порушувати логічної структури й цілісності навчального процесу. Сьогодні, коли застосовуються нові педагогічні технології, збільшується питома вага логічних прийомів викладення і засвоєння знань, традиційна методика стає дещо застарілою. Сучасна педагогічна технологія вимагає, крім традиційних форм унаочнення, використовувати в навчальному процесі комп'ютери, відеофільми тощо. Лекційні аудиторії слід забезпечувати технічними засобами навчання, які поряд з обладнанням та естетичним оформленням мають створювати сприятливі умови як для читання лекцій викладачами, так і для сприйняття, конспектування та засвоєння навчального матеріалу студентами.

Засоби навчання постійно вдосконалюються, адже вони полегшують можливість. Під час лекції доцільно використовувати сучасні технічні засоби навчання, наочно-ілюстративний матеріал, мультимедійні системи, таблиці та графіки, що ілюструють і доповнюють матеріали лекцій. Відіграє значну роль комплексне використання різних способів донесення інформації до слухачів, а саме: наочні засоби, слайди, моделі, макети й т. ін., адже це посилює увагу та сприймання лекції, активізує розумову діяльність і сприяє кращому засвоєнню матеріалу за умови, якщо засоби навчання не перетворюються на самоціль. Засоби навчання постійно вдосконалюються, адже вони полегшують можливість пізнання дійсності, формування знань і вмінь, емоційного ставлення до дійсності.

Наочність у навчанні сучасні фахівці з дидактики розглядають як джерело знань, на підставі якого формуються почуттєві уявлення й поняття, що є ілюстрацією до положень, які вивчаються, тобто як опору для абстрактного мислення. Засоби наочності застосовуються при вивченні нового матеріалу, у процесі засвоєння понять, повторення й перевірки знань тощо.

Позитивна роль наочності забезпечується не стільки фактом її застосування, скільки чітким розумінням того, яке навчальне завдання має бути виконане засобами наочності.

Види дидактичних засобів. Дидактичні засоби поділяють інформаційні, контролюючі й навчальні.

Інформаційні дидактичні засоби – засоби пред'явлення інформації, призначені для забезпечення каналу прямого зв'язку. За впливом на аналізаторні системи людини їх поділяють на аудіальні, візуальні й аудіовізуальні.

Контролюючі дидактичні засоби – засоби контролю, призначені для забезпечення каналу зворотного зв'язку (контролю).

Навчальні дидактичні засоби – засоби для навчання, що забезпечують весь замкнутий цикл керування процесом навчання.

Результати використання технічних дидактичних засобів у навчальному процесі залежать від:

1) ступеня технічної досконалості: якісних показників, технічних характеристик, у тому числі надійності, зручності обслуговування;

2) якості дидактичних матеріалів: їхньої відповідності педагогічним вимогам і психолого-педагогічним завданням;

методики й доцільності використання в конкретних видах навчальної діяльності з урахуванням технічних можливостей і розв'язуваних педагогічних завдань.

До засобів подання інформації належать:

- аудиторна дошка;
- таблиці, плакати;
- мультимедійні системи;
- підручники, посібники та інші навчально-методичні видання;
- роздавальний матеріал.

Засоби лекційної демонстрації і натурального показу – це теж засоби подання інформації, але їх відмінність у тому, що вони можуть одночасно бути і засобами навчання, й об'єктами вивчення. Це дає можливість проводити експеримент, вивчати процеси в динаміці та взаємодії.

Навчальні комп'ютери і тренажери передбачають безпосередній контакт викладачів і студентів у процесі навчання. Комп'ютери необхідно використовувати як у лекційному викладі, так і в поза аудиторній самостійній роботі. Крім того, комп'ютери і тренажери використовують для

самопідготовки, самоконтролю та при підготовці до заліку, іспиту. Тренажери сприяють формуванню вмінь та навичок і найчастіше використовуються для індивідуальної поза аудиторної роботи.

Дидактичні засоби контролю знань виконують контролюючу функцію і використовуються для поточного, проміжного та підсумкового контролю.

Допоміжні дидактичні засоби: обчислювальна техніка, довідкові й статистичні накопичувачі, які використовують для скорочення часу студента на допоміжні дії, операції.

Крім дидактичних засобів, у навчальному процесі використовуються комп'ютерні навчальні програми, електронні видання навчального призначення, аудіо- та відео-навчальні матеріали, комп'ютерні мережі, мережа Internet та ін.

Комп'ютерні навчальні програми – програмні засоби навчального призначення, які дають можливість:

- індивідуалізувати підхід і диференціювати процес навчання;
- контролювати того, хто навчається, діагностувати та виправляти помилки;
- забезпечувати самоконтроль і самокорекцію навчально-пізнавальної діяльності;
- скорочувати час навчання, виконуючи трудомісткі розрахунки на комп'ютері;
- демонструвати візуальну навчальну інформацію;
- моделювати й імітувати процеси та явища;
- проводити експерименти, досліди в умовах віртуальної реальності;
- підвищувати мотивацію та цікавість до навчання, використовуючи ігрові ситуації; допомагати в прийнятті оптимальних рішень.

Електронні видання навчального призначення відрізняються від інших варіантів навчальних видань тим, що передбачають дещо іншу організацію навчального матеріалу, наявність інтерфейсу, гіпертексту, мультимедіа тощо.

Переваги електронних видань:

- компактність зберігання інформації в пам'яті комп'ютера чи на дискеті;
- гіпертекстові можливості, мобільність, тиражованість;
- можливість оперативного внесення змін та доповнень;
- зручність у пересиланні електронною поштою.

Це може бути автоматизована навчальна система, яка поєднує в собі дидактичні, методичні та інформаційно-довідкові матеріали з навчальної дисципліни, а також програмне забезпечення, яке можна комплексно використовувати для самостійного одержання та контролю знань.

Комп'ютерні мережі – засоби навчання, які містять різну інформацію та сукупність комп'ютерів, з'єднаних між собою каналами зв'язку.

Глобальна мережа Internet є інтегральним засобом, який широко використовується в навчанні.

Інтернет-підручник має ті ж самі якості, що й електронний (комп'ютерний) підручник, та ще й надає можливість тиражування практично без носія; версія підручника є в мережі Internet, і доступ до неї можливий для бажаючих через свій браузер.

Тема 2.9. Дидактичні засоби і навчальна техніка

Лекція 15. Інформаційно-комунікаційні технології у просторі вищої освіти.

2 год.

Перелік основних питань:

1. Основні напрями застосування комп'ютеризованих технологій у вищій освіті.
2. Використання ІКТ у різноманітних навчальних курсах.
3. Завдання викладача в умовах комп'ютеризації вищої освіти.
4. Переваги і недоліки використання ІКТ у навчанні студентів.

Завдання на самостійну роботу:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Поясніть зв'язок ІКТ з комп'ютерним навчанням.
2. Розкрийте основні напрями застосування комп'ютеризованих технологій у вищій освіті
3. Охарактеризуйте особливості дистанційної освіти.

Література: Базова: 3; 4; 8; 13. Допоміжна: 4; 8.

Конспект лекції

На початку третього тисячоліття інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) настільки глибоко увійшли в життя сучасного суспільства, що вже важко уявити собі процес отримання вищої технічної освіти без використання комп'ютерних технологій і Інтернету.

Використання комп'ютерних технологій на різних етапах і стадіях навчання може стати ефективним засобом інтенсифікації навчального процесу, проведення різних видів контролю. Але досягнення цієї мети потребує програмного забезпечення, що відповідає техніко-дидактичним можливостям комп'ютерної техніки. Таке програмне забезпечення має базуватися на методичній концепції формування навичок і вмінь – як єдності автоматизму і свідомості, фіксованості й мобільності, стійкості і змінності.

При цьому існує необхідність осмислити проблему співвіднесеності програм і можливостей комп'ютерної техніки. Тут маються на увазі вимоги відповідності програм певним методико-психологічним і дидактичним принципам програмування. Навчання за такою програмою здійснюється покроково: I – методична проробка навчального матеріалу; II – алгоритмізація процесу керування діяльністю студента; III – програмування. Перші два кроки являють собою сценарій програми для комп'ютера, який необхідно скласти з урахуванням психолого-методичної концепції, що

визначає три етапи вдосконалення вмінь і навичок: 1 – *орієнтовний*, 2 – *стереотипний*, 3 – *варійований*. Ці етапи передбачають певну систему типів завдань у такій послідовності, яка враховує й забезпечує закономірне формування потрібних вмінь і навичок, максимальний рівень їх автоматизації.

Проте, сучасні темпи технічного розвитку комп'ютерної техніки значно випереджують темпи розвитку технологій комп'ютерного навчання, його психолого-педагогічного осмислення й дослідження. Існує ще значний відрив від реальної необхідності у використанні комп'ютерної техніки у ВНЗ України. Досвід показує, що, незважаючи на обладнання навчальних закладів і кафедр комп'ютерами, існують значні перешкоди для їх упровадження у навчальний процес як психологічного, так і дидактичного характеру. Перші пов'язані з удаваною складністю технічних засобів, другі – з навчально-методичним забезпеченням.

Комп'ютерне навчання студентів слід орієнтувати на такі програми, у яких спеціалісти зацікавлені у створенні інтерактивних Web-сайтів для публікації у World Wide Web (WWW) з метою поширення знань у різних галузях науки, виробництва, загальної інформаційної обізнаності. Тому великого поширення зараз набуває підготовка до роботи в мережі Internet.

Оскільки Internet стає одним з найпотужніших джерел інформації і засобом спілкування мільйонів людей, то підвищується його роль як одного з факторів мотивації у навчанні. Але важливо зрозуміти, з якою метою можна використовувати його можливості й ресурси. Це може бути включення матеріалів мережі у зміст заняття, тобто інтегрувати в програму навчання, або для самостійного пошуку інформації студентами. Ці завдання об'єднані єдиною метою навчання – формуванням професійно-виробничої компетенції.

Якщо раніше доступ студентів до навчальної літератури з різних причин був дещо обмежений, то зараз завдяки мережі Internet викладач і студент рівні, у викладача більше нема переваг. Internet доступний усім, і студенти можуть отримати будь-яку інформацію з нього. Традиційне уявлення про освіту докорінно змінилося.

Яку ж роль може грати викладач для здійснення студентам допомоги в оволодінні знаннями за допомогою мережі?

По-перше, викладач здійснює роль *провідника*. Хоча Internet усім дає однакові можливості, викладач отримав професійну систематичну освіту, має глибокі спеціалізовані знання, у той час як студент ними ще не володіє.

По-друге, викладач грає роль *порадника*. Викладач, завдяки власному досвіду й широким знанням, може вибрати більшу кількість корисної інформації й допомогти студентам правильно займатися самоосвітою.

Коли у студентів з'являються питання й утруднення, викладачеві слід спрямовувати їх з допомогою евристичних методів правильним шляхом пошуку необхідних матеріалів в мережі Internet або в літературних джерелах. Після проходження кожного етапу навчання викладач контролює й оцінює знання студентів. Без наставника й порадника студенти не зможуть

працювати плідно й творчо, не зможуть опрацювати великий обсяг інформації у стислі терміни.

По-третє, викладач *стимулює заохочення й здійснює контроль*. Якщо студенти ще не мають сильної мотивації і сталих звичок до навчання, то може статися, що будь-які найновіші методи й досконалі технології стануть непотрібними. Тому дуже важливе заохочення й контроль із боку викладача. У протилежному випадку освітній процес може зовсім не відбутися.

Дистанційне навчання. ІКТ відкривають широкі можливості для дистанційного навчання. *Дистанційне навчання* – це варіант реалізації заочної форми навчання, який ґрунтується на використанні сукупності сучасних технологій, що забезпечують отримання інформації за допомогою використання інформаційно-комунікаційних технологій. Основними принципами дистанційного навчання є інтерактивна взаємодія в процесі навчання, надання слухачам можливості самостійної роботи із засвоєння навчального матеріалу, а також консультаційний супровід у процесі навчальної діяльності. Така технологія дає змогу учитися на відстані.

Переваги і недоліки застосування ІКТ. Студенти, які інтенсивно працюють в мережі Internet, поряд із використанням широких позитивних можливостей ІКТ часто підпадають під їхній негативний вплив.

До основних позитивних можливостей ІКТ слід віднести:

- прискорення пошуку інформації;
- спрощення процесів комунікації;
- пришвидшення обробки великих масивів інформації.

Перелік негативних впливів значно довший. Але ми вважаємо, що для подальшого дослідження їх доцільно об'єднати у дві основні групи:

- 1) Негативні впливи, що пов'язані з неетичним застосуванням ІКТ.
- 2) Негативні впливи на психічне і фізичне здоров'я користувачів ІКТ.

Розглянемо першу групу негативних впливів ІКТ на користувачів. Найбільш негативним серед них вважають високу ймовірність порушення конфіденційності. Сучасні хакери у будь який момент можуть порушити захист користувача и скористатися отриманою інформацією йому на шкоду. Окрім того, існує необхідність вирішення проблеми запобігання неетичному використанню інформації, що поширюється через телекомунікаційні мережі, зокрема:

- несанкціонованому втручанню в роботу комп'ютерних мереж,
- створенню й поширенню шкідливих програмних продуктів,
- несанкціонованому поширенню інформації з обмеженим доступом.

У другій групі негативних впливів ІКТ варто виокремити шкідливі впливи на психічне і на фізичне здоров'я користувачів.

Згубний вплив на психічне здоров'я користувачів ІКТ чинять:

- віртуальне спілкування у мережі, яке в деяких випадках майже повністю витісняє реальне;

– зниження бажання мислити, запам'ятовувати, критично оцінювати подану інформацію;

– виникнення Internet-залежності. В останньому випадку користувач ІКТ може навіть стати жертвою сайтів азартних ігор.

Негативний вплив на фізичне здоров'я користувачів ІКТ чинить тривале сидіння перед монітором, що приводить до погіршення зору, безсоння, ожиріння тощо.

Також на самоорганізацію користувачів ІКТ негативно впливають такі непродуктивні витрати часу як:

– відволікання на несуттєві речі типу цікавих новин / читання блогів;

– відкладання завдання на останній момент через ілюзію швидкого отримання інформації;

– занурення у соціальні мережі, які відволікають від основної роботи, збивають з режиму та ін.

Окрім названих у багатьох дослідженнях вказується на такі пов'язані з Internet небезпеки як сексуальна експлуатація, моральне розбещення, кібер-знущання, що часто мають місце серед підлітків і студентів.

Отже, в технічних університетах існує необхідність реалізації навчально-виховних заходів, які б сприяли інтеріоризації студентами етичних норм і стандартів щодо використання ними мережі Інтернет, а також проведення досліджень з розробки і реалізації профілактичних заходів щодо збереження психічного та фізичного здоров'я студентів як користувачів ІКТ.

3. Семінарські заняття

Завданнями семінарських (практичних) занять є розвиток у студентів умінь формулювати та відстоювати свою позицію, брати активну участь у дискусії, застосовувати методи активізації ученнєвої діяльності, готувати стандартизовані контрольні завдання для перевірки якості навчання.

Тема 1.3. Психологія педагогічної взаємодії викладача зі студентами

Семінар 1. Аналіз та розв'язання конфліктних ситуацій.

2 год.

Мета. Розвиток у студентів умінь запобігання конфліктам та їх подолання у ВНЗ.

Основні питання:

1. Взяти участь в СПТ «Аналіз та розв'язання конфліктних ситуацій»
2. Визначити провідний стиль своєї поведінки у конфліктних ситуаціях
3. Скорегувати його в процесі участі в СПТ.

Завдання на самостійну роботу:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Охарактеризуйте типи конфліктів та причини їх виникнення.
2. Розкрийте структуру і динаміку конфліктів.
3. Визначте функції конфліктів.

4. Дайте характеристику основних стилів поведінки у конфліктних ситуаціях.

Література: Базова: 9-13. Допоміжна: 5; 7.

Тема 2.4.2. **Методика проведення практичних занять**

Семинар 2. Методика проведення ділової гри.

2 год.

Мета. Демонстрація ігрового методу навчання, а також формування у студентів навичок командної роботи.

Основні питання:

1. Поняття про ділові навчальні ігри.
2. Принципи організації ділових ігор.
3. Взяти участь у діловій грі «Біля озера».

Завдання на самостійну роботу:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Поясніть специфіку проведення практичних занять у технічному ВНЗ.
2. Розкрийте принципи організації ділових ігор
3. Охарактеризуйте етапи розробки і особливості апробації ділової гри.

Література: Базова: 1; 8; 10. Допоміжна: 1; 11.

Тема 2.8. **Контроль та оцінювання результатів вивчення фахових дисциплін у вищій школі**

Семинар 3. Стандартизований контроль якості знань студентів.

2 год.

Мета. Формування у студентів-майбутніх викладачів умінь із складання стандартизованих завдань для контролю якості знань студентів з фахових дисциплін.

Основні питання:

1. Основні критерії перевірки знань студентів та їхня характеристика.
2. Методичні особливості підготовки завдань для стандартизованого контролю.
3. Розробка завдання для стандартизованого контролю з фахової навчальної дисципліни.

Завдання на самостійну роботу:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Визначте мету, завдання і принципи організації контролю.
2. Дайте характеристику особливостей застосування принципів організації контролю з фахової дисципліни на практиці.
3. Поясніть специфіку модульно-рейтингової системи оцінювання якості навчання.
4. Розкрийте основні критерії перевірки та норми оцінювання якості навчання.

Література: Базова: 1; 2; 8; 13. Допоміжна: 1.

4. Самостійна робота студента

Самостійна робота студента передбачає самостійне, на основі рекомендованої навчальної та наукової літератури, опрацювання та засвоєння окремих положень дисципліни. Особливу увагу слід звернути на першоджерела. Покращенню засвоєння такого матеріалу і з'ясуванню питань, що складають певні ускладнення у вивченні в процесі самостійної роботи студента сприяють індивідуальні консультації. Перевірка рівня засвоєння матеріалу таких тем проводиться в процесі обговорення питань із логічно споріднених тем дисципліни на аудиторних заняттях.

Тема 2.10. Система наукової організації праці викладача фахових дисциплін

Метою самостійного опрацювання матеріалу є з'ясування питань щодо системи наукової організації праці викладача фахових дисциплін, а також ролі самоменеджменту в підвищенні ефективності використання свого часу.

Питання для розгляду:

5. Технологія визначення рівня розвитку самоменеджменту.
6. Аналіз непродуктивних витрат часу за методикою Л. Зайверта.
7. Розробка програми вдосконалення свого самоменеджменту.

Література: Базова: 4; 12; 13. Допоміжна: 3.

5. Індивідуальні завдання

З метою поглиблення знань магістрантів з дисципліни, отримання досвіду самостійної роботи з педагогічною літературою пропонується виконання в межах самостійної роботи спостереження методичних прийомів, що застосовуються викладачами в процесі проведення різних видів навчальних занять з фахових дисциплін, аналізу результатів дослідження самоменеджменту або підготовки до участі у науковій конференції з публікацією тез.

V. Контрольні роботи

Навчальний план підготовки магістрів даної спеціальності проведення окремих контрольних робіт не передбачає.

VI. Методичні вказівки

При вивченні дисципліни «Психологія та методика викладання фахових навчальних дисциплін у вищій школі» студент має користуватися, в першу чергу, літературою, яка визначена в основному списку і є у фондах науково-технічної бібліотеки КПІ ім. Ігоря Сікорського. Додатковим джерелом інформації мають бути конспекти лекцій. Також студентам рекомендується знаходити через систему Інтернет матеріали новітніх психологічних досліджень.

Зміст дисципліни реалізується через опанування трьох блоків: теоретичного, практичного та блоку самостійної роботи. Опанування теоретичного блоку здійснюється в процесі роботи на лекціях та

опрацювання літератури. На семінарських заняттях відпрацьовуються конкретні вміння та навички аналізу сучасного стану виховання та освіти, формуються комунікативні здібності, вміння аргументувати та відстоювати власну точку зору.

Опанування дисципліни «Психологія та методика викладання фахових навчальних дисциплін у вищій школі» передбачає комплексний підхід при виборі форм та методів навчання. Суть такого підходу полягає в поєднанні лекційних занять та різноманітних форм самостійної роботи, в тому числі: робота на семінарському занятті; підготовка доповідей та виступів з доповідями на семінарах; участь в ділових іграх, тренінгах, дискусіях.

Семінарське заняття дає можливість показувати, з одного боку, рівень підготовки до нього (виступ, участь в дискусії, висловлення власної думки), з іншого – засвоювати завдання модульного контролю. Критеріями оцінювання виконання завдань семінарського заняття є: ґрунтовність відповідей; відображення власної позиції; активність участі в дискусіях, тренінгах та ділових іграх.

VII. Рекомендована література

Базова

1. Артемова Л. В. Педагогіка і методика вищої школи : [навч.-метод. посібник] / Л. В. Артемова. – К. : Кондор, 2008. – 272 с.
2. Булах І.Є. Створюємо якісний тест : [навч. посібник] / І.Є. Булах, М.Р. Мруга. – К. : Майстер-клас, 2006. – 160 с.
3. Булгакова Н.Б. Методика викладання у вищій школі : [навч. посібник] / Н.Б. Булгакова, В.О. Рахманов. – К. : НАУ, 2012. – 204 с.
4. Винославська О.В. Психолого-педагогічний супровід застосування ІКТ у просторі вищої технічної освіти / О.В. Винославська // Вища школа : Науково-практичне видання. – 2013. – №11(113). – С. 71-79. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://novyn.kpi.ua/2014-2/Vynoslavska.pdf>
5. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи : [підручник за модульно-рейтинговою системою навчання] / С.С. Вітвицька. – 2-ге вид. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 384 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://194.44.152.155/elib/local/sk702798.pdf>
6. Євдокімова О.О. Психологічні засади вищої технічної освіти : [монографія] / О.О. Євдокімова. – Харків : ПП видавництво «Нове слово», 2009. – 388 с.
7. Лунячек В.Е. Компетентнісний підхід як методологія професійної підготовки у вищій школі / В. Е. Лунячек // Публічне управління: теорія та практика. – 2013. – Вип. 1. – С. 155-162. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2013_1_27
8. Нагаєв В.М. Методика викладання у вищій школі: [навч. посібник] / В.М. Нагаєв. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 232 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : moskalik.at.ua/kurs_lekziy/mmmvvv

9. Палтышев Н.Н. Педагогическое мастерство и пути его постижения (В поисках практико-ориентированных дидактических подходов). – К.: Видавець Ешке О.М., 2000. – 119 с.
10. Подоляк Л.Г. Психологія вищої школи: [підручник] / Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко. – 2-е вид. – К. : Каравела, 2008. – 352 с.
11. Подоляк Л.Г. Психологія вищої школи: Практикум : [навч. посібник] / Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко. – К. : Каравела, 2008. – 336 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.psyh.kiev.ua>
12. Психологія : [навч. посібник] / О.В. Винославська, О.А. Бреусенко-Кузнецов, В.Л. Злишков та ін.; За наук. ред. О.В. Винославської. – К. : Фірма «ІНКОС», 2005. – 352 с.
13. Тимчасове положення про організацію освітнього процесу в НТУУ «КПІ» [Текст] / Уклад.: В. П. Головенкін (розд.: 1-8, 10, 12), С. В. Мельниченко; за заг. ред. Ю.І. Якименка. – К.: НТУУ «КПІ», 2015. – 102 с.– [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [Tumchasove_polozen_2015.pdf](#)

Допоміжна

1. Артюх С.Ф. Педагогические аспекты преподавания инженерных дисциплин. Пособие для преподавателей / [Артюх С.Ф., Коваленко Е.Э., Белова Е.К. и др.]. – Х. : УИПА, 2001. – 210 с.
2. Винославская Е.В. Некоторые психологические аспекты организации учебной практики студентов / Е.В. Винославская, Л.А. Билецкая // Вестник Киев. политехн. ин-та. Науч.-метод. серия. – 1985. – Вып. 9. – С. 28-32.
3. Винославська О.В. Реалізація проекту психолого-педагогічної підтримки аспірантів технічного університету як майбутніх викладачів / О.В. Винославська // Вісник післядипломної освіти : зб.наук.пр. – 2013. – Вип. 9(22). – Ч. 2. – С. 66-73.
4. Дистанційне навчання: психологічні засади : [монографія] / [М.Л. Смульсон, Ю.І. Машбиць, М.І. Жалдак та ін.]; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т психології ім. Г.С. Костюка ; за ред. М. Л. Смульсон. – К., 2012. – 240 с.
5. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении / В.А. Кан-Калик. – М.: Педагогика, 1989. – 200 с.
6. Педагогічна психологія : [навч. посібник] / О.П. Сергєєнкова, О.А. Столярчук, О.П. Коханова, О.В. Пасєка. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 168 с.
7. Сеница И.Е. Педагогический такт и мастерство учителя / И.Е. Сеница. – М.: Педагогика, 1983. – 246 с.
8. Трайнев В.А. Дистанционное обучение и его развитие (Обобщение методологии и практики использования) / В.А. Трайнев, В.Ф. Гуркин, О.В. Трайнев ; под общ. ред. В.А.Трайнева. – 2-изд. – М. : Дашков и К, 2008. – 294 с.
9. Трайнев В.А. Повышение качества высшего образования и Болонский процесс. Обобщение отечественной и зарубежной практики /

- В.А. Трайнев, С.С. Мкртчян, А.Я. Савельев. – М. : Дашков и К, 2008. – 392 с.
- 10.Формування і розвиток інтелектуально-творчого потенціалу студентів : [монографія] / [Ю.І. Кулагін, Н.П. Статінова, О.М. Кущенко та ін.]. – К. : КНТЕУ, 2012. – 212 с.
- 11.Хруцкий Е.А. Организация проведения деловых игр / Е.А. Хруцкий. – М. : Высшая школа, 1991. – 320 с.
- 12.Шевчук С.П. Інтерактивні технології підготовки менеджерів : [навч. посібник] /С.П. Шевчук, В.А. Скороходов, О.С. Шевчук. – К. : Професіонал, 2009. – 232 с.
- 13.Яблонко В.Я. Психолого-педагогічні основи формування особистості : [навч. посібник] / В.Я. Яблонко. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 220 с.

Інформаційні ресурси

- Закон України «Про вищу освіту».* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.ua/legislation/law/2235/>
- Методичні рекомендації до складання навчальних програм дисциплін та робочих навчальних програм кредитних модулів (2014 р.).* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [Metod RNProgram KM.doc](#)
- Положення про випускову атестацію студентів НТУУ "КПІ" (2015р.).* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [Pol vupuskova atest.doc](#)
- Постанова КМУ від 29 квітня 2015 р. №266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти».* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248149695>
- Рекомендації щодо розроблення навчальних планів (2012 р.).* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [Rekom NP RNP.doc](#)
- Стандарти вищої освіти та освітні програми.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kpi.ua/regulations-4-1>

Рейтингова система оцінювання результатів навчання

Рейтинг студента з дисципліни складається з балів, що він отримує за:

1. Роботу студента на лекції;
2. Проміжний контроль (п'ятнадцять відповідей на запитання експрес-контролю тривалістю 5 хв., що проводяться на лекціях після викладення теоретичного матеріалу);
3. Роботу студента на практичному занятті;
4. Виконання самостійної роботи;
5. Виконання залікової контрольної роботи тривалістю до 60 хв.

Система рейтингових (вагових) балів та критерії оцінювання

1. Робота студента на лекції

Ваговий бал – 2. Максимальна кількість балів на всіх лекціях дорівнює:

$$2 \text{ бали} \times 15 \text{ лекцій} = 30 \text{ балів}$$

Критерії оцінювання:

- 2 – студент уважно слухає викладача і ретельно конспектує теоретичний матеріал;
- 1 – студент присутній на занятті, але неухважно слухає викладача, неохайно конспектує теоретичний матеріал;

2. Проміжний контроль

Письмові відповіді на лекціях

Ваговий бал – 2. Максимальна кількість балів на всіх лекціях дорівнює:

$$2 \text{ бали} \times 15 \text{ лекцій} = 30 \text{ балів}$$

Критерії оцінювання:

- 2 – правильна відповідь з адекватним прикладом;
- 1 – відповідь неточна або неповна;
- 0 – відповідь неправильна;

3. Робота студента на практичному занятті

Ваговий бал – 5. Максимальна кількість балів на всіх лекціях дорівнює:

$$5 \text{ балів} \times 3 \text{ п. з.} = 15 \text{ балів}$$

Критерії оцінювання. Оцінювання роботи кожного студента здійснюється на кожному практичному занятті за двома показниками – підготовленістю і активністю:

а) підготовленість **3 бали × 3 п. з. = 9 балів**

Критерії оцінювання:

3 – ґрунтовна відповідь, відображення власної позиції;

2 – правильна відповідь;

1 – відповідь неточна або неповна;

б) активність **2 бали × 3 п. з. = 6 балів**

Критерії оцінювання:

2 – активна участь у дискусіях, тренінгах та ділових іграх;

1 – пасивна участь у дискусіях, тренінгах та ділових іграх.

4. Виконання самостійної роботи

Ваговий бал – 10. Максимальна кількість балів за самостійну роботу дорівнює:

10 балів × 1 СР = 10 балів

Критерії оцінювання:

9-10 – глибокий аналіз проблеми, відображення власної позиції. На основі СР підготовлено тези для участі у науковій конференції;

7-8 – глибокий аналіз проблеми, відображення власної позиції;

4-6 – ґрунтовний аналіз проблеми з певними недоліками;

2-3 – неглибокий аналіз проблеми;

5. Залікова контрольна робота (виконується лише тими студентами, які набрали протягом семестру рейтинг з кредитного модуля менше **0,6R** або бажають виконувати залікову контрольну роботу з метою підвищення оцінки)

Ваговий бал – 5. Максимальна кількість балів за виконання залікової контрольної роботи дорівнює:

5 балів × 3 запитання = 15 балів

Приклади:

Варіант № 1

1. Поясніть, чому студентство слід розглядати як соціальну групу.

2. Розкрийте основні критерії перевірки та норми оцінювання якості навчання.

3. Поясніть психолого-педагогічні особливості СРС порівняно з іншими видами навчальної роботи у вищій школі.

Варіант № 2

1. Охарактеризуйте особливості організації самостійної роботи студентів екстернату.
2. Проаналізуйте вимоги до лекцій з фахових навчальних дисциплін.
3. Розкрийте психологічні особливості індивідуальної та групової форм навчальної роботи.

Критерії оцінювання:

4-5 – правильна відповідь;

2-3 – відповідь неточна або неповна;

0 – відповідь неправильна або відсутня

Розрахунок шкали (R) рейтингу

Сума вагових балів контрольних заходів протягом семестру складає:

$$R_C = 2 \times 15 + 2 \times 15 + 5 \times 3 + 10 \times 1 + 5 \times 3 = 100 \text{ балів}$$

Таким чином, рейтингова шкала з дисципліни складає **R = R_C = 100 балів**.

Студенти, які набрали протягом семестру рейтинг з кредитного модуля менше **0,6R** зобов'язані виконувати залікову контрольну роботу.

Студенти, які набрали протягом семестру необхідну кількість балів (**RD** \geq **0,6R**) мають можливості:

а) отримати залікову оцінку (залік) так званим "автоматом" відповідно до набраного рейтингу;

б) виконувати залікову контрольну роботу з метою підвищення оцінки. При цьому попередній рейтинг студента з дисципліни скасовується і він отримує оцінку **R_з** тільки за результатами залікової контрольної роботи.

Для отримання студентом відповідних оцінок (**ECTS** та традиційних) за результатами роботи в семестрі його рейтингова оцінка **RD** переводиться згідно з таблицею 2:

Таблиця 2

$RD = R_c + R_e$	Оцінка ECTS	Оцінка традиційна
95 – 100	A – відмінно	Відмінно
85 – 94	B – дуже добре	Добре
75 – 84	C – добре	
65 – 74	D – задовільно	Задовільно
60 – 64	E – достатньо (задовольняє мінімальні критерії)	
$RD < 60$	FX – незадовільно	Незадовільно
$R_c < 30$	F – незадовільно (потрібна додаткова робота)	Не допущений

Орієнтовний перелік питань до заліку

1. Рівні формування змісту освіти.
2. Державний стандарт освіти.
3. Навчальний та робочий навчальні плани.
4. Навчальні програми як основна форма фіксації змісту навчального предмету.
5. Дидактичні вимоги до розробки робочих навчальних програм.
6. Система словесних методів навчання.
7. Система словесно-наочних методів навчання фахових дисциплін.
8. Методика демонстрування дослідів.
9. Методика використання в навчанні розрахункових задач з фаху.
10. Напрямки удосконалення методів навчання фахових дисциплін.
11. Емоційність та наочність як шляхи активізації ученнєвої діяльності студентів.
12. Стимули активізації пізнавальної діяльності студентів.
13. Поняття та умови інтенсифікації навчання.
14. Поняття про проблемне навчання.
15. Проблемно-змістовна та мотиваційна сторони проблемної ситуації.
16. Передумови виникнення програмованого навчання та його структура.
17. Перехід до модульного навчання як важливий етап у розвитку методів навчання.
18. Головні організаційні форми при вивчення фахових дисциплін у вищій школі.
19. Вимоги до лекцій з фахових дисциплін. Структура та побудова лекцій різного типу.
20. Різновиди практичних занять у вищій школі.
21. Специфіка проведення практичних занять у технічному ВНЗ.
22. Лабораторні роботи, мета та основні завдання їх проведення.
23. Особливості лабораторних робіт в залежності від конкретних навчальних предметів.
24. Принципи організації навчальних ділових ігор.
25. Проектування як творча діяльність студентів технічного ВНЗ.
26. Мета та завдання курсового проектування.
27. Мета та завдання дипломного проектування.
28. Взаємозв'язок дипломного проектування та переддипломної практики.
29. Різновиди практики на виробництві: навчальна, виробнича, переддипломна.
30. Планування та організація діяльності студентів в процесі практики.
31. Самостійна робота студентів, її цілі та основні принципи організації.
32. Психолого-педагогічні особливості самостійної роботи студентів.
33. Структура та послідовність дій викладача і студента в процесі організації та реалізації самостійної роботи студентів.
34. Різновиди СРС та педагогічне управління ними.
35. Організаційне, методичне та матеріально-технічне забезпечення СРС.

36. Методи та засоби активізації СРС. Стимули та мотивація.
37. Рівні, цілі та форми контролю СРС.
38. Система понять: контроль, перевірка, оцінювання, оцінка, облік.
39. Функції контролю знань студентів.
40. Принципи організації контролю.
41. Міжсесійний контроль, його цілі та завдання. Види міжсесійного контролю.
42. Підсумковий контроль. Заліки. Екзамени. Захист курсових робіт та проектів.
43. Державні випускні екзамени. Захист дипломних робіт та дипломних проектів.
44. Форми організації перевірки знань студентів.
45. Критерії перевірки та норми оцінювання знань студентів.
46. Поняття про стандартизований контроль знань студентів.
47. Методичні особливості підготовки завдань для стандартизованого контролю.
48. Поняття дидактичних засобів та їх функції.
49. Типи класифікацій дидактичних засобів.
50. Співвідношення понять “дидактичні матеріали” та “технічні засоби навчання”.
51. Методичні особливості розробки дидактичних матеріалів для технічних засобів навчання.
52. Основні напрями застосування інформаційно-комунікаційних технологій у вищій освіті.
53. Методичні засади дистанційної освіти.
54. Інформаційні технології в інтелектуальній діяльності викладача і студентів.
55. Планування та організація особистої діяльності викладача фахових дисциплін.
56. Науково-методична робота викладача фахових дисциплін.
57. Основи техніки саморегуляції в професійній діяльності педагога.
58. Майстерність професійно-педагогічного мовлення.